

მშენებელი

პოპულარიზაციული ჟურნალი

„მშენებელი“ წელიწადში ღირს 5 მან. ნახევარ წლით 3 მ. ცალკე ნომერი 10 კ. ადრესი: თბილისი, ნიკოლოზ ქ. № 44.

რედაქცია ღირს 5 მან. ველ. დღე-ღამე 10 საათ. შუადღის 1 საათამდე, და საღამომს: 6 სათ. 7 საათამდე.

№ 28.

კვირა, 31 ივლისი 1905 წლისა.

№ 28.

რედაქციისაგან: ვისაც ხვედრი ფული არ შემოუტანია, შეძვეტი ნომრიდან რედაქცია გახევის კზავნას შეუწყვეტს.

ზინაარსი: სახალხო სკოლა.—სხვა-და-სხვა ამბები.—კორესპონდენციები.—რუსეთის ქრონიკა.—ბურჟუა და პროლეტარი.—ფლეეტონის მაგიერი, ეშმაკისა.—ორიოდე სიტყვა კაპიტალის კონცენტრაციიზე, ლ. ახმეტელაშვილისა.—ეჭიმი კოდრატე ჩიპურტანიძე №-ისა. სათავად-ახნაურო სკოლის რეორგანიზაციის გამო, ს. კანდელაკისა.—დედაკაცი და მისი ეკონომიური მდგომარეობა ცეტკინასი.—წერილები რედაქციის მიმართ.

სახალხო სკოლა.

გგონებ არავის შეურაცხყოფას არ მივყენებთ იმითი, რომ ვსთქვათ, ჩვენი სოფლის მასწავლებელთა უმრავლესობა ვერ ამართლებდა და ვერც დღეს ამართლებს თავისს მაღალ დანიშნულებას. თითონ სიტყვა „სოფლის ანუ სახალხო“ მასწავლებელი გვიჩვენებს, რომ გარეშე გლენის პატარა ბიჭებისა მათი გავლენა და მოქმედება თითონ ხალხსაც უნდა ვაკროდა მცირეთ მაინც. აი ამ მხრით, მასწავლებელთა უმრავლესობა სწორეთ ისეთი ჩინოვნიკი იყო, როგორც სხვა რომელიმე სახელმწიფო დაწესებულების მოხელეც თავის უმთავრეს დანიშნულებათ თვლიდა—ბავშვების თუთიყუშური მომზადებით რევიზიორი ინსპექტორის გული მოეგო. ასე იყო თათქმის გასული სამოსწავლო წლის დაწყებამდე დაქასე არის დღესაც, იქ, სადაც ხალხის მოძრაობამ მათაც არ გამოათხეკია ყური.

გასული 1904 წლის მეორე ნახევარში, როცა გლენთა მოძრაობამ ფრთა გაშალა და აშკარა ხასიათი მიიღო, მასწავლებელთა შორისაც რაღაც ფაცი-ფუცი დაიწყო, თუმცა აშკარათ არსად არ გამოჩენილა მათი პროტესტი.

მდგომარე წლის დადგეში გლენთა მოძრაობა იმდენათ გაძლიერდა, რომ სოფლებში «ნორმალური» ცხოვრება შეუძლებელი გახდა. მამების საადუმლო ყრილობები, სჯაბაბსი და მოთხოვნები არც პატარა მოსწავლეებს გამოეპარათ. ზოგიერთ სოფლებში ამათაც თავისებური პროტესტი გამოაცხადეს და სკოლაში სიარულზე ხელი აიღეს. ბავშვების ასეთი საქციელი არ იყო სრულიად უმიზეზო. მათ ხშირათ გაეგონათ, რომ ახლანდელ სკოლაში ბავშვის გონებას აბნელებენ, ისეთ რამეებს ასწავლიან, რაც ცხოვრებაში არ გამოადგება, რაც ადამიანს ადამიანურ სახეს უკარგავს და მონათ ქნის.

ამგვრათ, გაძლიერებულმა გლენთა მოძრაობამ დაარღვია სოფლისა და მასთან ერთათ სკოლის «ნორმალური» ცხოვრება. და გამოიწვია მოსწავლეთა უკმაყოფილება—აქედან ერთი ნაბიჯი და დრჩა მასწავლებელთა მოძრაობამდე, და მართლაც

მარტში თუ აპრილში ქუთაისის დირექციის სახალხო მასწავლებლებმა „გაფიცვა“ გამოაცხადეს და სამსახურის ასრულებზე ვარი თქვეს. როგორც ხედავთ, კითხვა სახალხო სკოლების შესახებ არ არის რაიმე გარეშე ძიებებით გამოწვეული, არამედ მჭიდროთა და კავშირებული დღევანდელ პოლიტიკურ მოძრაობასთან. ხალხი თხოულობს ცხოვრების განახლებას, თხოულობს თავის უფლებების აღდგენას და ადრე თუ გვიან უთუოდ მიაღწევს მიზანს.

მაშასადამე სასკოლო კითხვა არ შეიძლება გამოიზიშოს ამ საერთო მოთხოვნებიდან და კერძოთ დაისვას. როგორც ამას ზოგიერთა მეტიჩარა პედაგოგები შევბიან. არ შეიძლება იმიტომ, რომ დღეს ხალხი ახალი ცხოვრებისათვის იბადება მთელი თავისი არსებით, საღი და სრული.

დაიხ, ყოვლად შეუძლებელია სკოლა, ან სხვა რაიმე დარგი ცხოვრებისა, გამოიყოს და დაკმაყოფილდეს ცალკე, როცა ძალა მოწინააღმდეგე ისევ ძალათ რჩება. ამიტომ სწორეთ უბრალო წყლის ნაყვათ უნდა ჩაითვალოს ის ვითომდა ცვლილებების შეტანა სახალხო სკოლის პროგრამაში, რომელიც ამ საქმისათვის მოწვეულმა მასწავლებელთა კომისიამ გამოაქვეყნა. ხსენებული პროგრამით შეიძლება მთავრობამ ნაციონალისტთა ჯგუფი მოიმადლიეროს, რადგანაც ამ ვაჟბატონების აზრით სასოფლო სკოლების რაციონალურათ მოწყობისათვის მხოლოთ დედა-ენის შემოღებაა საჭირო. ის ხალხი კა, რომელიც იბრძვის ცხოვრების გაუჯობესობისათვის და რომელიც წამოაყენა აღნიშნული კითხვა, ასეთი საკენკით არ მოტყუილდება. ქართული ენის შემოღება, სრულიადაც არ ნიშნავს სახალხო სკოლის განახლებას და განთავისუფლებას. მიუხედავათ ჩვენი „ეროვნული ყმაწვილების“, მეჯლისისა, სკოლის თავისუფლებამდე ვერ შორს არის. ახალი და თავისუფალი სკოლა შეიძლება მხოლოთ ახალს წყობილებაში და უსუსურობა იქნებოდა იმაზე ფიქრი, რომ თავისუფალ სკოლას ჩვენ ვინმე ვეწყალობებდეს.

ჩვენ არ ვიცით, როგორ შეხვდებიან ამ „ახალ“ პროგრამას ჩვენი სახალხო მასწავლებლები, მაგრამ საჭირო კია საქმეს ჩაუკვირდებოდენ. თავისთავათ პროგრამაში ახალი არაფერია ისევ ძველებურათ ჩვენებურათ ნახევარი დრო საღმრთო სჯულს გადაუღვეს.

რატომ, არ ვიცი და საჭიროთ დაუნახავს მთავრობას სახალხო ცოდნა ორი თუ სამის წლის კურსში მოამწყვდიოს. „ხალხს სჭირია ანგარიში და საღმრთო სჯულიო“, ამბობენ „ახალი“ პროგრამის ავტორებო. ცხადია აქ პოლიტიკურ მოსაზრებით უხელმძღვანელიათ ბნ პედაგოგებს.

რაც შეეხება სხვა „მეორე“ ხარისხიან საგნებს, როგორც არის მაგალითათ ბუნების-მეტყველება ხალხისათვის საჭიროთ არ უცნიათ პედაგოგებს. არც ისტორია, (რასაკვირველია სამოქალაქო, თორემ საღმრთო ისტორიას განსა-

კუთრებული ყურადღება აქვს მიქცეული) და არც გეოგრაფია ყოფილა ხალხისათვის საჭირო.

ამგვარათ განახლებული სკოლა იმას ნიშნავს, რომ ძველი, გონების დამზნელებელი პროგრამა უნდა გაიარონ სამშობლო ენაზე. კარგია შენმა მზემ. ახლა ამას დაუმატეთ ძველებური წყობილება სკოლებში; დირექტორის ან ინსპექტორის რევიზია; ათას გვარი სულისა და გონების შემხუთველი ინსტრუქცია—მიწერილობანი; ადმინისტრაციის თვალყურის დევნება და თავისუფალი სკოლის სურათი მხათ იქნება.

ასეთ სკოლაში ნორმალურათ სწავლის მიმდინარეობაზე ლაპარაკიც არ შეიძლება, რადგან როგორც თითონ სკოლა, ისე გარეშე ცხოვრებაც მოკლებულია ნორმალურ მდგომარეობას.

როგორც გავიგეთ, ქუთაისის დირექციის მასწავლებლებს თავისი პროგრამის შედგენა განუზრახავთ. ვნახოთ რას გვეტყვის აღნიშნული კომისიის მოქმედება, მაგრამ ჩვენ ჩვენის მხრით დავსძენთ, რომ პირველი მუხლი მათი პროგრამისა უნდა შეიცავდეს ღონიძობებს თავისუფალი სკოლის მოსაპოვებლათ.

X.

სხვა და სხვა ამბებში.

კეთილ-შობილ „მილიციონერთა“ მოქმედებამ შესამჩნევათ იმარა. 24 ივლისს გორის სადგურზე სრულიათ უმიზეზოთ გვერდები ჩამტვრიეს ღიმიტრა დიასამიძეს. მოქმედნი პირნი: დავით მუსხელიშვილი, ლენტო დიდებულები და ციციშვილი.

სოფელ ვეძინში (გორის მაზრა) ვილაცამ მოკლა მემამულე შიოვეი. ამბობენ, შიოვესა და ადგილობრივ გლეხთა შორის გამწვავებული დამოკიდებულება იყო და ვეძინში ეგზეკუციის ჩამოყენებაც შიოვეის თხოვნით მოხდაო.

ამბობენ, ვითომც ქუთაისის ახალ გუბერნატორს ბ. სტაროსელსკის, განზრახვა აქვს დააკანონოს ხალხის მიერ არჩეული ასის და ათის თავებო.

23 ივლისს ნაძალადეგში მოკლეს მოიჯარადრე ღურგალი ზიბროვი. განსვენებული პატრიოტიული პარტიის საუკეთესო წევრათ ითვლებოდა.

ქუთაისის ვიცე-გუბერნატორათ, როგორც ამბობენ, აღექსანდრე ყიფშიძე დაუნიშნავთ.

ქალაქ ნოვოროსიისკში 19 ივლისს დიდი არეულობა მოხდა; რკინის გზის სადგური და პურის ბედლები გადაწვეს. ხალხის დასამშვიდებლათ მოწვეულმა ყაზახ რუსებმა, ჩვეულებისამებრ იარადი ინმარეს და მრავალი ხალხი დაჭრეს და დახოცეს. ამ საზარელმა ამბავმა ხალხი ძლიერ ააღელვა. ქალაქის საბჭომ კერძო თათბირი მოახდინა და შემდეგი რეზოლიუცია გამოიტანა: 1) პროტესტი გამოეცხადოს იმის გამო, რომ უწესოების მოხდენის დროს სამხედრო ძალას მიმართეს და გაფიცულთ შეუბრალებლათ მოექცენ, რაიცა ეუწყოს კავკასიის ნამესტნიკსა და შინაგან საქმეთა მინისტრს, ყველა იმ ცნობებთან ერთათ, რასაც ქალაქის თვით-მართველობა

შეკრებს ამ სამწუხარო ამბის შესახებ; 2) ეშუამდგომლონ, ვისთანაც ჯერ არს, რომ ჩვენების ჩამორთმევასა და წინასწარ გამოძიებაში ნოვოროსიისკის ქალაქის საბჭოს ხუთმა წარმომადგენელმაც მიიღოს მონაწილეობა, და ამასთანავე ითხოვონ, რომ გამოძიებისა და სასამართლოს საქმის წარმოება დაწვრილებით დაიბეჭდოს გაზეთში,—და გამოქვეყნებულ იქნას სახელი და გვარები, როგორც დაშავებულთა, ისე ყველა იმათიც, ვინც ამ სამწუხარო შემთხვევაში მონაწილეობა მიიღო. ხალოო თუ ამას არ შეიწყნარებენ, შეკრებილ იქნეს ცნობები და უცენზუროთ დაიბეჭდოს; 3) მიენდოს ქალაქის გამგეობას, რითაც შეუძლიან, დაუყონებლივ დახმარება აღმოუჩინოს დაშავებულთა ოჯახობას; 4) გამოეცხადოს ზიზი და გულის წყრომა კახაკებს მათის ველურ სისასტიკისათვის; 5) იშუამდგომლონ გუბერნატორთან, რომ ნოვოროსიისკიდან გაძევებულ იქნენ კახაკები, ვინაიდან პრაქტიკამ დაგვანახვა, რომ ყოველ-გვარი უწყისობა მხოლოთ მაშინ იჩენს თავს, როცა ქალაქში კახაკები არიან; 6) იშუამდგომლონ დეპეშით მინისტრთა საბჭოს წინაშე, რომ დაუყონებლივ მოწვეულ იქნენ ხალხის წარმომადგენელნი; 7) გამოეცხადოს კავკასის რკინის გზის გამგეობას, რომ ის მუშებს ძლიერ მცირე ხელფასს აძლევს, რითაც მუშებს არსებობა არ შეუძლიათ, და 8) ეთხოვოს გუბერნატორს, აუკრძალოს პატრულებს ქალაქში სიმღერებით სიარული, რათა ამით მცხოვრებთა ადამიანური გრძნობა არ ააშფოთონ. ქალაქის საბჭომ აირჩია 5 წარმომადგენელი, რომელთაც, მთავრობის მოხელეებთან ერთათ, მონაწილეობა უნდა მიიღონ წინასწარ გამოძიებაში, რომ დაამტკიცონ ან უარყონ ის ცნობები, რომ კახაკებმა გაქცეულ ბობოს დაუწყეს თოფის სროლა.

კავკასიის ნამესტნიკის ბრძანებით ქალაქ ნოვოროსიისკში გაძლიერებული დაცვის წესები გამოცხადდა. ამასთანავე ორასი ყაზახ-რუსი გაიგზავნა.

გორის მაზრაში გლეხთა დასამშვიდებლათ“ როგორც მკითხველებს მოეხსენებათ, გაგზავნეს გენერალ-ადიუტანტი ივანე გივის ძემილახვარი, რომელიც ამასთანავე ერთი უდიდესი მემამულეთაგანია გორის მაზრაში. როგორც სამხედრო კაცმა, ხსენებულმა გენერალმაც სიმკაცრით მოისურვა გლეხთა დამშვიდება და ამიტომ მისი დაბრუნების შემდეგ მოძრაობა არა თუ მიწყნარდა, როგორც მთავრობა მოელოდა, არამედ უფრო გაძლიერდა და გამწვავდა. საქმის ამგვარ მიმდინარეობას ხელი შეუწყო სხვათა შორის იმ გარემოებამ, რომ ახლა მკისა და მოსავლის გარიგების დროა. გლეხები თავის მოთხოვნაზე მდგრათ იცავენ და ბატონებს მეთაუდის მეტს აღარ აძლევენ, რაზედაც უკანასკნელნი წყრებიან. გარდა ამისა თავდაზნაურთა და გლეხთა შორის მტრობას ხელი შეუწყო აზნაურთა „მილიციონერების“ აღვირ წახსნილმა მოქმედებამ; ამბობენ, აზნაურთა „შავი“ დრუჟინის საწინააღმდეგოთ გლეხებმა „წითელი“ დრუჟინა დაარსეს და მალე აღაგმავენ მოხეტიალე უსაქმურთა თავგასულობასაო. ზემო აღნიშნულ მიზეზთა გამო, მთავარ მართებლის ბრძანებით გორისა და დუშეთის მაზრები გამოუცალკევებიათ თბილისის გუბერნატორის განკარგულებიდან და სამოქალაქო მართვა გამგეობის მხრივ გენერალ ამილახვისათვის გადაუციათ. თ-დ ამილახვის განკარგულებაში იქნება, აგრეთვე ის სამხედრო ძალაც, რომელიც ამ ჟამათ აღნიშნულ მაზრებში იმყოფება.

საგუბერნიო გამგეობათა კომიტეტს განკარგულება მოუხდენია პატიმართა სასმელ-საქმელის გაუმჯობესობის შესახებ.

ქ. დუშეთის სატუსალოდონ რამდენიმე ტყვე გაბარულა. მთავრობა გაქცეულებს ეძებს.

26 ივლისს პალატაში უნდა გარჩეულიყო საქმე იმ პირთა, რომელთაც ბათუმში პატრიოტულ მანიფესტაციის დამოწმებლობის გამო, მაგრამ საქმე არ შედგა მოწმეების და თელეთის მამასახლისის დაუსწრებლობის გამო.

დაბა-სოფლის ამბები

სოფ. გლდანი. ზემო ავჭალისა და გლდანის მებაღეები დიდ განაწილებას ვეაზვით და ვართ აქურდ შემამულები. მებაღეების დიდი უმრავლესობა ბაღს იჯარით იღებს მამულის პატრონებისაგან. საიჯარო ფულის საშუალო რიცხვი 600 მანეთიდან 800 მანეთამდე აღის, და სხვა გადასახადებთან ერთად მძიმე ხარკით აწევს აქურდ მებაღეებს.

ამისთვის ჩვენ შევიკრიბეთ და დავადგინეთ შემდეგი:

1. მოისპოს საიჯარო ფული.
2. იჯარის ნაცვლათ ბაღი სანახევროთ მოგვეტეს. ყოველგვარი ხარჯი: მოჯამაგირე, ზური, სახედრები, კაზი და სხვა რა ნივთიც ბაღს სჭირია საზარდო იყოს.
3. ბაღს უნდა ქონდეს: კარგი ბინა, ბოჭკები, ქვევრები და სუსუქი. ამ ხარჯებში მებაღეებს წილი არ უნდა ჰქონდეს.
4. მოისპოს შემამულის მისართმევი ღვინის თავი და ნობათი.
5. ხალხ ნაშენ მამულებში მებაღეს ნახევარზე მეტი მიეცეს ამჟამათა შეფასებით.
6. თუ რაიმე გარეშე მიზეზებით ბაღმა იზარადოს, (სეტყვით) შემამულემ უზღოს მებაღეს ზარალი, მებაღეთა ამჟამათა შეფასების თანხმით.
7. ბაღის მასალის და იარაღის ხარჯი ყოველივე სანახევროთ იყოს.
8. თავისი წილი ჭირნახული შემამულემ თავისივე ხარჯით წაიღოს და როგორც უნდა ისე მოუაროს.
9. მოისპოს შემამულებსა და მათი მოკეთების ბაღებში სასაფხულოთ ჩამოსახლება, რადგანაც მათგან ბაღებს დიდი ზარალი მისდით.
10. შემამულეს უფლება არა ჰქონდეს მებაღე უმიზეზოთ დაითხოვოს, ხალხ მიზეზი უნდა განიხილოს ამჟამათ.
11. თავისი განზრახვა (დათხოვნის შესახებ) შემამულემ ერთი თვით ადრე უნდა შეატყობინოს მებაღეს და აგრეთვე თუ მებაღე წასვლას აპირებს, ერთი თვით ადრე აცნობოს მამულის პატრონს.
12. თუ შემამულეები ამ პირობაზე არ დაგვთანხმდებიან, მაშინ ჯამაგირი აძლიონ მებაღეებს.
13. უფროს მებაღეს მიეცეს თვეში 60 მანეთი, უმცროსს 45 მანეთი.
14. ზემო აღნიშნულ მოთხოვნებებზე შემამულეებმა 25 აგვისტომდე უნდა მოგვეტონ გადაწყვეტილი პასუხი. წინააღმდეგ შემთხვევაში ჩვენ მომავალი წლისათვის მუშაობაზე ხელს ვიდებთ.
15. ჩვენ მიერ დასახელებული პირობებით მუშაობას დავიწყებთ ამ წლის პირველი გიორგობისთვით. თუ მამულის პატრონები თანახმა არ განდებიან, ჩაიბარონ თავიანთი მამულები და შეისიოდონ ჩვენი კუთვნილი ნივთები.

ხელს აწერს 135 კაცი.

ქიზიყი. 12 ივლისი წმინდა ნინოს მონასტერში მოვიდა გლეხთა დასამუდებლათ გამოცხადებული გენერალი ჭავჭავაძე. ხალხი ძლიერ ცოტა დახვდა. წირვის შემდეგ გენერალმა წაიკითხა ნამესტნიკის წინადადება. შეპირდა ხარჯის მოწეს-რეგულაციას: თქვენც ისე კმარა-

ფილებით გადახდით, როგორც რუსეთის შიდა გუბერნიებში იხდინათ, უთხრა ხალხს თავადმა. თქვენ თუმცა გადასახადი დიდი გაქვთ, მარა ადგილ-მამულესაც ბლამათა ფლობთ. ქიზიყელებს კი დასწრით ხალხი ხართ.

ამ დასკვნამ ხალხი ძლიერ გააფიქრვა, რადგანაც ხალხანდელი მოძრაობა, უმთავრესთ ადგილის სივიწროვით, უზომო გადასახადებით და სხვა ამგვარებით არის გამოწვეული. ადგილებული ხალხის დასამუდებლათ გენერალმა გერმანელი გლეხების შევიწროებული მდგომარეობა მოიყვანა. ერთი ძროხის მეტი არა უავთ და ისიც სხვის ადგილში უბათოა. ამასვე გლეხებმა უპასუხეს, მარა გენერალმა ღანძრავი შეაწვევია.

ბოლოს თავადმა გაასენა შეკრებილ გლეხ-კაცებს, რომ ამ ცოტა ხანში ჩვენს მხარეში ერბოს შემოიღებენ და მაშინ თქვენს განსაკრისაც ბოლო მოეღებო. უკმაყოფილო ხალხი დაიშალა იმ რწმენით, რომ მას პატრონი არა უავს გარეშე თავისი თავისა.

14 ივლისს ბოღბის ხევიში პანაშვიდი გადაიხადეს ალექსანდრე წულუკიძის მოსახსენებლათ. წარმოითქვა რამდენიმე სიტყვა. პანაშვილს მრავალი ხალხი დაესწრო.

დროებით ქიზიყელი

აჭარა. დიდი ხანი არის მას-შემდეგ, რაც გურიაში ხმა დაუარეს: აჭარლები გურიაში გემოსსსულებლათ და თავდასახსნებლათ ემზადებიან. ამბობდნენ, აჭარელი ჯაბალ ბეგი სიმშაშვილი სელმძღვანელობს ამ საქმესა. ხმა რასაკვირველია ხმათ დარჩა და გურიაში არც არავინ მოელოდა ასეთ საქციელს აჭარლების მხრივ, რადგანაც მათ შორის ნამდვილი მეზობლურ-მეგობრული განწყობილება დიდი ხანია რაც არსებობს.

ხალხ, როგორც შევიტყვეთ, გლეხთა მოძრაობას აჭარშიაც უჩინია თავი, რაც რასაკვირველია ერთი ორთი განამტკიცებს გურულ-აჭარელთა კავშირს. მთავნურის საბაღსოფელზე (აჭარა-გურიის შიგნით იმყოფება) შეკრებილან აჭარლები და საბაღსოფელს პატრონისთვის მოთხოვნილებები წარუდგინათ. ადგილის პატრონებს სრულიათ დაუკმაყოფილებათ აჭარლების მოთხოვნილება. სახელდობრ: თითო სულს ძროხისა თუ ხარში საბაღსოფელს ფასს დღემდე აბაზს იხდიდნენ. ახლა კი აბაზი ორ შურზე ჩამოუყვანიათ. სბობი და წვრილი საქანელი სულ უფასოთ, წინათ კი თითო შურს ახდევინებდნენ სულზე. აგრეთვე სრულიათ მოუსპათ თითო მანეთი ქონის ფული. კრებას კარგა ბლამა ხალხი დასწრებისა და ვეკლანი ადგილობრივი წასუღან თავ-თავის ბინაზე.

ამის შემდეგ ასეთივე კრება მომხდარა ხინოს მთაზე. ამ კრებას ჭვანელი გლეხებიც დასწრებიან. აქაც აჭარლებმა საბაღსოფელს შესახებ მოთხოვნილებანი წარმოადგინეს და კიდევაც დაკმაყოფილებულ იქნენ. ძროხის საბაღსოფელს ფასი სპამი შურისაგან ერთ შურამდე ჩამოიყვანეს. თხისა და ცხვარის კი შურისაგან სპამ კახე-იკამდე. ეს საბაღსოფელს მთა საზოგადოთ არ არის ნაქები და ამიტომაც ასე მცირე ფასი იყო.

რამდენიმე კრება მოხდა აგრეთვე პანაშროს ელებზე. როგორც მათხველებს მოეხსენებათ, პანაშროს სასაფხულო ადგილია გურიაში და იქვე ავარკის მახლობლათ არის რამდენიმე სასაფხულო სოფელი აჭარლებისა. მოღანძრავი პირები ხალხმა ვეკლან ადგილებით მიიღო. პატარა ბავშვებიც სულ ამას გადახდებენ: გაუმარჯოს თავისუფლებას და ერთობასა.

პანაშროს ელები კარგ საბაღსოფელს ითვლება. ძროხისა და ხარზე ექვსი შური გადასახადი იყო, რაც სპამ შურზე ჩამოიყვანეს. ცხენში ორ აბაზს იხდიდნენ და ახლა კი მხოლოდ აბაზს: აგრეთვე დაუკლეს წვრილ ფეხი საქანლის გადასახადსაც.

დასასრულ აჭარლებმა გამოცხადეს სურვილი გურულებთან ერთად საერთო კრების მოხდენისა. ეს მათი კანონიერი სურვილი სისრულეში მოიყვანეს მთავნურის (ახუ გომის) საბაღსოფელზე. აქ თავი

მთავარ მრავალს გურულ-აჭარულს და ერთმანეთს ფიცი მისცეს ჭირსა და ღვინში მეგობრობას.

ეს ამავე მთელს მთელს აჭარას და ერთობის აზრდელი ძილს უფროსებს ზოგიერთ ვაჟბატონებს.

ერთ აჭარ ბეგს, სახელდობრ ჯამალ ბეგ სიმშიაშვილს მთქვამთ თავისთან რამდენიმე კაცი და გამოეცხადებოდა: შვიდ-შვიდი მანეთი მოიტანეთ და თოფებს დაგირიგებთო. ამასთანავე ხელწერილის ჩამოწმებდა მონღოლთა თოფის მიღებაში. (სსსრული ჯამალი სტრასჟების უფროსი) თოფებს იმიტომ გირიგებთ, რომ შეგვეთიღებოთ თხსისა სომეხი მისულა და ისინი გურულეთთან ერთათ თავზე დატეხას და ამოვლეთას გვიპირებინო. გლეხებს ვარი უთქვამთ თოფების შეღვაზე და ხელ-წერილის დაღებაზე: ტყვილა თუ მოგვცემთ წავიდეთ და რეგორც გვინდა ისე მოვიმართო.

ამვე ჯამალ-ბეგთან იმყოფება გურიდან გადახვეწილი ესაკაი ნაკაშიძე, რომელსაც მთელს მიქელ-გაბრიელის საზოგადოებამ ბოიკოტი გამოუცხადა.

აი ასეთი აჭარელების ზირველი ნაბიჯი და ფინახო შემდეგში რა იქნება. სასიამოვნოა, რომ ხელფინურათ დათესილი მტრობა ნადავს ვერა ზოფობს ხალხში და ნაყოფს ასეთი სამარცხვინო მოქმედებისას უმეტეს ნაწილათ მთესველნი იკემებენ ხელში. იმედი ამ დღიდან აჭარა-გურიას შორის უფრო მჭიდრო კავშირი დამყარდება და სურთო საქმეს სურთო ძალ-ღონით მოჭკიდებენ ხელს.

ბებერი ძია

ახალქალაქი, (გორის მახრ). როგორც მისალოდნელი იყო, მკის დაწვებისათანავე დაიწყო „კონფლიკტთა“ ხანაც გლეხთა და ბრწინვალე წოდებათა შორის. დამოკიდებულებამ მწვავე ხასიათი მიიღო. 15 ივლისს ს. ახალქალაქის და მის ახლო-მახლო მდებარე სოფლების ნოსტის და ახალციხის მცხოვრებლებმა წარუდგინეს შემამულე თარხნიშვილებს და მადლასვილებს მოთხოვნილება: დაეთმოთ მათთვის წრეგანდელი მისავალი საშეთადოთ.—კნიაზებს რა თქმა უნდა არ ესამოვნათ ასეთი თავსელობა და ციფი ვარი სტრატეგის. ამასვე გლეხებმა შემამულეებს ბოიკოტი გამოუცხადეს: ჩამოართვეს მისამსახურებები და შესწვებიტეს მათთან უფელგვარი კავშირი. ერთ მშვიდნიერ დღეს მათი ბრწინვალეებანი დაჩენ ღვთის ანახათ. მოგესწინებათ რა ძნელი უნდა იყოს დაბადებიდნვე ბატონობა-ბრძანებლობას შეხვეული ადამიანისთვის უცებ უბრალო მამაკვდავიით შავ საქმეში ხელის გასვრა. რას იზამ, ასე წარმავალია კაცთა დიდება!

მაგრამ ჯერ ჯერობით კნიაზები გულს არ იტყენ და დაუდალავათ უმტკიცებენ თავის „უმტროს ძმებს“, რომ მომავალში „კეთილშობილნი“ გაიმარჯვებინო, რაც უნდა ქნათ, ეს კი იცოდეთ აქლემი ისე არ დამტრდება, ვინცედ მეტი არ ატაროსო“ რატარობდა გლეხებში ერთი წვრილფეხს აზნაურთაგანი. შესანიშნავია, რომ ეველგან შემამულეების და საზოგადოთ თავდა-აზნაურთა ზრივიდეგობის დამცველათ უმეტესათ ისეთი აზნაურები გამოდიან, რომელთა „მამულეობა“ გეინესი არ იევეს: ავდარში წადან რომ მოედოს კაცი ვერც კი იგრძნობს.

ბოიკოტისა გამო, გლეხებმა აუკეთეს თავდა-აზნაურობას მუშა, რამაც დიდ გაჭირვებაში ჩააგდო შემამულეები. მკა კარხედ მომდგარი, მისავალი იღუპება, ზატრონი კი არ არის. რადგან ადგილობრივ მუშის შოვნა ვერ მოახერხეს, შემამულეებმა განიძახეს დაქირავებინათ კრუები—17 ივლისს თ. გრიგელ იორამის ძე თარხნიშვილმა რამდენიმე კრუა დააყენა თავის ფანაში სამუშაოთ და მათ დასაცველათ მიუზინა სავი სტრასჟიკი ურიადნიკის უფროსობით. რადგანაც სოფლებიდან არავინ ჩანდა, დარაჯები მიხლორში გასულან და დაუნახავთ მომუშავე ს. ახალციხის მცხოვრები სოსანა აბრამის ძე სვანიშვილი და მასთან რამდენიმე ქალი. მისულან მათ-

თან და მოუნდომებიათ ქალების გაუზატოურება. სოსანა სვანიშვილს (სულ ბაგშია) უახლოვანია თავი დახეობინათ ქალებსათვის, დარაჯებს კი საშინლათ უცემიათ მისთვის. ექიმების სიტუაციით ბაგშიის მდგომარეობა საშიშოა. ეველს ზემო ნათქვამი შემოქმედილია ადგილობრივ ზოლიციის მიერ. რადგანც ახალციხელებს, ნოსტელებს და ახალქალაქელებს გაუგიათ დარაჯების ნამოქმედარი, ახლომან მათ აუგრძალავთ კრუებისთვის მუშაობა და გამოსდგომიან კეტებით დარაჯებს. უკანასკნელნი რომ ს. ახალქალაქში ჩამოსულან აქ დასვედრიათ შეკრებილი ხალხი, რომელიც თურმე საშინლათ აღელვებული ეოფილა. ამატომ დარაჯებს რამდენჯერმე დაუცლიათ თოფები ჭურში, გურდვევით მოხდგავებული ხალხი და მოუქუსლიათ გორისკენ. იმდენათ ეოფილა ხალხი გაბრახიბული, რომ მთელი ახალქალაქი და სხვა სოფლებიც უკან გამოხდგომია, ასე განიხვეთ ქალები კი, მაგრამ მალე და დროზე უშველიათ თავისთვის.

6—7 საათის შემდეგ ს. ახალქალაქში საჩქაროთ ჩააყენეს 70 ყანახი და 66 სადლათი, ხლო მათი შენახვა კი დააკისრეს სემოხსენებულ სამსოფელს. დღეში ამოდენა ხალხის შენახვა თურმე 120 მანეთი უჯდებათ.

სადათებს ხვეულებრივ რიგინათ უჭირავთ თავი. ყანახების მოსვლის შემდეგ, კნიაზებს ცოტა არ იევეს გულხედ მოქმედათ, იმედი მიეცათ „დაკარგული სამოთხის“ დაბრუნებისა და ტეტიების მოჭკვიანებისა. რუსული ანდაზისა არ იევეს, წინდაწინვე ვერ ვიტყვი დაბეჯითებით რამდენათ მართალი გამოდგება მათი იმედი, ხლო ეს ნამდვილია, რომ კნიაზები ძალასდაღონეს არ დაამურებენ თავიანთ საწადელის მისაღწევათ, მით უმეტეს რომ ზოგიერთა მათგანი ცოტათ თუ ბევრათ დასელფინებულნი არაან ადმინისტრაციის დახმარებაში. აი მაგ. თ. ესტატე ლუკას ძე თარხნიშვილს დიდი ხანია ფრთეთა ქვეშე თვისთა მიუკედლებია ზოლიციური „ისიკი“. იგი როგორც მომრიგებულ შუამავლის „ვისეცი“ რჩვის მქონებელი, თავის უწმიდისს მოვალეობათა სთვლის გამოიკვლიოს ვინ იღებს ზანზორტებს და ვინ არა; მანვე უბრძანა ადგილობრივ სადარაჯოს ურიადნიკს გაეხსრიკა ბნი გ. სუტოშვილი იმის გასაცებათ, აქვს თუ არა უკანასკნელს ზანზორტი. მაგრამ ურიადნიკი იმდენათ ლიბერალი გამოდგა, რომ მისი ბრძანება არ აასრულა.

21 ივლისს ს. ახალქალაქის „ინციდენტის“ გამოსაკვლევათ მოვიდა მახრის უფროსის თანამდებობის ადმინსრულეული ბოქაული გოგონა. ჯერ ხალხს მიმართა და ის აზრი გამოსთქვა, რომ გლეხების მოქმედება ეოფლად შეუსაბამოა და თავის სიტუაციით ზოგიერთა ცხოველების მოქმედებას ძლიერ ჩამოუვანდებოა. აი მაგ. ცხენებს რომ მკელი დატემა, ერთათ შეიფრებიან და ისე მოიგერებენ ხლომეო. გლეხები კი სულ სხვანაირათ იქცევიოთ. დამწრე გლეხებმა საჩივარი განაცხადეს დარაჯებსე და ყანახებსე. ბნი გოგონამ დაარია ხალხი და უთხრა სულ „ბუნტოვნიკები“ ამდურევენ წყალს და მიეშველეთ რამე მათ ასალაგმავათო. შემდეგში სთხრავს ჯარი მოქმედებისა, მაგრამ ბნი გოგონამ უთხრა თუ შემამულეებს შეურიკდებით წავიყვან, თუ არა და აქ იქნებაო. შემამულეების მხრივ ილახარაგა თ. გიორგი თარხნიშვილმა და წინადადება მისცა გლეხებს: ამოიჩიეთ წარმომადგენლები და მოვილახარაკოთო. ჯერ გლეხებმა უარი უთხრეს, ჩვენი მოთხოვნილება კარგათ იცით და რაღა წარმომადგენლები გინდათო. შემდეგ კი ამოიჩიეს, მაგრამ როგორც ისმის იგინი შემამულეებთან ვერ შეთანხმებულან.

დ, ზოილი.

კუსეთის ქრონიკა.

როგორც ვიცით უზნის ზედამხედველი კოვოლინის მკვლელოს, მუშა ვასილიევის, სამხედრო სასამართლომ ჩამოხრჩობა მიუსაჯა. სასამართლოს განჩინება დამნაშავეის დამცველ ნათიც

ვექიოს ადამოვს სამხედრო სასამართლოში განუსაჩივრებია და ამ მოკლე ხანში საქმეს ხელმეორეთ განიხილვენ. ამასთანავე სასჯელის პატიების შესახებ ვექიოს თხოვნა მიუცია ხელმწიფე იმპერატორისათვის. იუდეულებსუ ეჭვსკომოთუნანა მეთელოუმ პიგესო სკოროფე ინგე იოფენინ ნობ, სტრიკსუთე (რ. ვედ.)

სად. სედლეცში პრეზიდენტის რკინის გზაზე 16 ივლისს ჟანდარმის ვახმისტრს მიხაილოვსკის ვილაცამ რამდენჯერმე ზედისხედ რევოლვერი ესროლა და მოკლა. მკვლეელი მიიმალა. (რუს. ვედომ.)

18 ივლისს პეტრეზავლოვის ციხეში, არა ჩვეულებრივად მორთულ ციხის ერთ ოთახში, დროებით სამხედრო მოსამართლეებმა გარჩიეს საქმე უცნობი პარისა, რომელმაც 30 ივნისს გაჩხრკის დროს განიზახა ბოქაულის თანაშემწის სტრახოვიჩის და „დვორნიკის“ ვასილიევის მოკვლა. საქმის გარჩევა დაიწყეს დილის თერთმეტ საათზე და გასტანა საღამოს ექვსს ნახევრამდე. ამ საქმის გამო მოწვეული იყო ათი მოწმე და მათ შორის თავშეხვეული უმაღლეს სასწავლებელ დამთავრებული სტრახოვიჩი. დამნაშავემ, ქ. ოდესის მცხოვრები ხაიმ გერშკოვიჩმა აღიარა თავი. შეხედულებით გერშკოვიჩი თექვსმეტი წლისაა. დამნაშავის წლოვანების აღსადგენათ მოსამართლეებს ექიმისთვის არ მიუმართავთ. გერშკოვიჩს საქმის გასაჩივრება სურს. (რუსი.)

20 ივლისს პუტილოვის ზავოდის მუშებს ნება დართული კრება ქონდათ, რომელსაც მრავალი ჯარის კაცები იცავდა. (გაზ. რუსი.)

„რიჟ. ვედ.“ მიტავიდან არის დაბეჭდილი შემდეგი ამბავი: პოლიციის ბოქაული დეტლოვსკი ამ დღეებში დასაქვრათ უკან გამოუდგა ორ უცნობ პირს და ზედისხედ ორჯერ ესროლა. ეს პირები პოლიციელის აზრით პოლიტიკური დამნაშავეები იყვნენ და ექვაც ქონდა ვითომც ამ პირებს ფაბრიკანტი კრამერის „იზოვშიკი“ მოეკლას. ცელქმა ტყვიამ ერთი გაქცეულთაგანი მოკლა, რომელიც აღმოჩნდა ზემო დასახლებული ფაბრიკის მუშა მოკლული მუშა 8 ივლისს შუადღეზე დაასაფლავეს და ცხედარს მრავალი მუშა გაყვა. მუშებმა წითელი დროშა ააფრიალეს და მუშური სიმღერით ამხანაგი საფლავის კარამდის მიაცილეს, სადაც ბევრი გრძნობით საგვ სიტყვები წარმოსთქვეს შემდეგ წყნარად დაიშალენ. (რ. ვ.)

ლომში და ვარშავაში პოლიციელებმა საძსახურზე უარი განაცხადეს. ამის მიზეზათ ასახელებენ იმას, რომ პოლონეთში პოლიციელებს შეუბრალელობათ ხოცვენ. (სინ. ოტ.)

21 ივლისს პოლიციის მოხელემ ლომში ვილაც უცნობი დაატყვევა და პოლიციაში წაიყენა. გზაში დაჭერილმა რევოლვერით პოლიციელი მოკლა და მიიმალა. (რ. ს.)

ვილნოს პოლიციის სალდათს გოჩელდობის სამხედრო სასამართლომ ჩამოხრჩობა გადაუწყვიტა. ამ სალდათს ედებოდა ფეოდალისაში არეულობის დროს პოლიციის უფროსის მოკვლის განძრახვა. (რ. ს.)

ლიფლიანდის რკინის გზაზე სიმთვრალის წინააღმდეგ მებრძოლ საზოგადოების წევრებმა მატარებელს დატვირთული ვაგონი მოხსნეს, ცეცხლი წაუკიდეს და დაიწყეს... (რ. ვ.)

ამ რამდენიმე ხნის წინეთ ხერსონის ერთ ბატალიონში არეულობა მოხდა. ამ არეულობის გამო სამხედრო სამართალში 9 სალდათი მისცეს. ეს საქმე სასამართლომ გააჩრია და ყველა დამნაშავეთ იცნო; 5-ს მათგანს ჩამოხრჩობა მიუსჯა, ერთს 7 წლის კატორღა, 2 ს ხუთი წლით და ერთს—4 წლით. (ბ. უ.)

ჟურნალ «იურისტის» 328 №-ში მოყვანილია გაზ. «N. Fr. Pr. კორესპოდენტის შემდეგი სიტყვები „პატიომკის“ შესახებ:

„მე საუბარი მქონდა—ამბობს კორესპოდენტი—„პატიომკინზე“ მყოფ სამ პირთან, რომლებიც აჯანყების მეთაურები იყვნენ. რადგანაც ეს მათთვის საშიში არის; ამათ გვარს არ ვაცხადებ, მხოლოდ აღვნიშნავ ინიციალებით „მ.“ და „პ.“.

როცა „პატიომკინზე“ ავედი—სწერს კორესპოდენტი, იქ შევხვდი ჩემ ნაცნობ ექიმ რატკოვსკის, რომელმაც სიამოვნებით გამაცნო იქვე მყოფი ახალგაზდა „პ.“ ის ძლიერ დაღონებულ-დაფიქრებული იყო და ჭერს მისჩერებოდა, რომელსაც ჯერ კიდევ ნატყვიარი აჩნდა. 20,000 ოდესის მუშების წარმომადგენელი იყო. ის მუშების სახელით „პატიომკინზე“ მოვიდა და მიხნათ ქონდა აჯანყებულებში ორგანიზაციის მოწყობა.

გემის ერთ განყოფილებაში იჯდა ფერმკრთალი ახალგაზდა კაცი, რომელსაც ცოტათი ფრანგულათ ლაპარაკი შეეძლო. ეს კაცი ტენიკია და მეორე ხელმძღვანელათ იყო ჯავშნოსანზე. წინეთ-კი ის ეკუთვნოდა ჯავშნოსანის ოფიცრებს.

ეს ორი და კიდევ მესამე მ. მივიპატივე სასტუმროში და რაკოვსკის შემწეობით გამოვკითხე ამბები. შეიძლება, სამწუხაროთ, ბევრი რამ საინტერესო დაიკარგა ნაამბობიდან, ვინაიდან მ. მარტო რუსული ლაპარაკი იცის, მაგრამ მე ჩემის მხრით, იმისთვის რაც რაკოვსკიმ გადმომცა, იოტის ოდენა არაფერი მომიმატებია.

ჯავშნიან გემის „პატიომკინის“ ამბავი—დაიწყოს მ.— შემთხვევითი არაა. ჩვენ მატროსებს შორის დიდი ხანია ვმუშაობდით და შეგვიძლია დაგვიფიქრებოდა ესთქვით, რომ „პატიომკინი“ სოციალ დემოკრატიული პროპაგანდის გავლენით სხვებზე წინ არ იდგა ორი სხვა გემი, რომლის სახელს, ყველასათვის ადვილ გასაგები მიზეზების გამო, ჩვენ არ ვიტყვი, უფრო მომზადებული იყო და მეტი იმედიც გვქონდა. და თუ „პატიომკინმა“ დაიწყოს, ეს მხოლოდ შემთხვევით მოხდა. ეს გემი შავი ზღვის ფლოტში ყველაზე უფრო დიდი და სწრაფლ მავალია. თუმცაღა „პატიომკინზე“ მატროსებს სოციალისტები იყო, მაგრამ ესენი უმცირესობას წარმოადგენდნენ. გემზე აჯანყება შემთხვევით დაიწყო, მაგრამ ჩვენ ვგსურდა გამოგვეცადა რა შედეგამდის მიადწია გემზე პროპაგანდამ. „პატიომკინის“ 800 მატროსიდან ორასი უსათუოთ მზათ იყო თავის თავი მსხვერპლათ შეეწირათ, 200-კი რყევაში იყო და დანარჩენები აღმაცურათ უყურებდნენ. აჯანყების პლანი შემდეგი იყო: „პატიომკინს“ კი არა, არამედ სხვა გემს უნდა ნიშანი მიეცა შავი ზღვის ყველა ფლოტის ასაჯანყებლათ, რომელსაც დანარჩენი შეუერთდებოდა. ყველა აფცრები უნდა დაგვეჭრა, შეგვებაწრა, იარაღი აგვეყარა და გემიდან მოგვეშორებოდა. სწორეთ ამ დროს „პატიომკინზე“ საქმლის უვარგისობის გამო უკმაყოფილება ჩამოვარდა, როგორც იცით უფროსი

აფიცრის საქციელმა ყველა გააშტერა, მატროსი ომელჩუკის საზიზღარმა მკვლევლობამ გამოიწვია ის, რაც მოხდა: ამით მთელი პლანი შეთქმულობის დაირღვა და მთელი საქმე ყირამალა დადგა, ასე რომ ამ ჟამათ ჩვენ დავმარცხდით...

აფიცრების ამოქრეფა არა მარტო ოდესაში და სევასტოპოლში მოხდა, არამედ ოდესის ახლოს ტენდრაში. როცა ოდესას მიუახლოვდით მთელი ქალაქი აღელვებული იყო. მუშებმა, რომლებსაც პროტესტით მიემართეთ მოგვწოდა საყოფი სანოვაგე. ჩვენ ომელჩუკის გვამი ნაპირზე გავიტანეთ და ამით რევოლიუციური მოძრაობის ცეცხლი ავანთეთ.

რევოლიუციური მოძრაობა, რომ უფრო გაგვეღვივებია ჩვენ ჯავშნისანზე წამოვიყვანეთ ძ. და მასთან ერთად კიდევ ერთი ოდესის მუშების ორგანიზაციის წარმომადგენელი.

როცა ოდესაში უწყსოება გაძლიერდა, სახელდობრ ოთხშაბათ დილით კრიგერის ესკადრა გამოჩნდა. იმ წამშივე „პატიომკინი“ საომრათ მოემზადა და კრიგერის შესახვედრათ წავიდა, რომელმაც შეტაკების ასაცილებლათ უკან დააწია. უკუქცევის დროს ვიცე-ადმირალმა უმავთულო ტელეგრაფით იკითხა:

—რა გინდათ თქვენ რეგენებო? დიდათ მაოცებს თქვენნი ასეთი ქცევა! მაცნობეთ რა გინდათ?

უმავთულო ტელეგრაფითვე პატიომკინმა უპასუხა: „ადმირალს შეუძლია ჩვენს გემზე მობრძანდეს“. ეს კი კრიგერმა უპასუხოთ დასტოვა. ნასადილევს ესკადრა ხელმეორეთ გამოჩნდა 5 ჯავშნიანი და რამდენიმე ნაღმოსანი გემით. „პატიომკინმა“ ღუზა აუშვა, საომრათ მომზადება იწყო და ცდა და უწყო ესკადრიდან პირველ სროლას. „პატიომკინის“ პირდაპირ ესკადრა ისე ახლოს დადგა; რომ მატროსები ერთმანეთს ქუდების ქნევით ესალმებოდნენ და თან ყვიროდნენ „ურა პატიომკინს“. ბოლოს არაფერი არ გაუკეთებიათ ისე გაგვეშორდნენ. ეს აიხსნება მხოლოდ იმით, რომ კრიგერს პრძანება ქონდა ჩვენი დამშვიდების, ან შეშინების და ისე წყნარათ შეერთების. ეს ჩვენ „გიორგი პობედონოსევიდან“ გავიგეთ, რომელიც შემდეგ შემოგვიერთდა.

როცა კრიგერის ესკადრა ნავთსადგურს გაშორდა, ჩვენ შევემჩინეთ, რომ „გიორგი პობედონოსევი“ ნავთსადგურში დარჩა. ჩვენ მის ნიშანი მივეციით, რაზედაც გვიპასუხა, რომ გაგვეგზავნა წარმომადგენელი შესათანხმებლათ. ორი ჩვენგანი მოსალაპარაკებლათ წავიდა. ჩვენი იქ ყველა გამოურკვეველ მდგომარეობაში დაგვხვდა. კ. სიტყვით მიმართა და უმტკიცებდა, რომ თავისუფალი რუსეთი აღსდგა და ჩვენც მოვალე ვართ თავისუფალი სამშობლო დაეცვათ. აფიცრები გვეწინამძღვრებოდნენ, მარა არავინ მათ ყურს არ უგდებდა. ყველა იქ მყოფზე სიტყვამ დიდი გავლენა იქონია და შემოერთების სურვილი განაცხადეს.

ამის შემდეგ აფიცრებს მივმართე და უთხარი, რომ მათი ბატონობა გათავდა. ისინი დაიჭირეს შეთაკეს და გემიდან გადმოსვეს. მთელი გემის კამანდა ამ დროს იქ იყო და „პატიომკინს“ აღფრთოვანებული სამხედრო პატივს სცემდა; მატროსები „ურას“ გაყვიროდნენ, ქუდებს იქნევდნენ და ოდესის ნაპირზე ბრბო აღტაცებულათ ეგებებოდა ორი სამხედრო გემის განთავისუფლებას.

ორი წარმომადგენელი „პატიომკინზე“ მობრუნდა, მაგრამ ჩვენის მხრით დიდი შეცდომა იყო უნტერ-ოფიცრების და ლოცმანების გემზე დატოვება. იმათ გემზე მყოფნი ისე შეაშინეს, რომ მეორე დღეს მათთან ყოვლად შეუძლებელი იყო საქმის დაჭერა. «პაბედონოსევი» ორი პარტია შეიქნა: ერთ მათგანს სევასტოპოლში წასვლა უნდოდა, იქ მყოფ გემებთან მოლაპარაკება და შავი ზღვის ფლოტში საზოგადო აღელ-

ვების გამოწვევა; მეორე, მოლალოტე, პარტიასაც სევასტოპოლში წასვლა უნდოდა, მაგრამ ფიქრობდა დატოვებულად.

იმ დროს, როცა წარმომადგენლები დატოვებულად ხლოვდნენ «პაბედონოსევი» წასასვლელი ნიშანი მისცეს. «პატიომკინზე» გადაწყვიტეს, რომ მიმავალი გემი დარჩეს თავის ალაგზე. ან ნავთსადგურში შევიდესო, მაგრამ „პობედონოსევი“ ამას არავითარი ყურადღება არ მიაქცია. ამ დროს „პატიომკინზე“ საომრათ მოემზადნენ, რამაც დიდი გავლენა იქონია „პობედონოსევი“ და ნავთსადგურში მოაბრუნა.

ჩვენ უკვე ნათლათ დაინახეთ ჩვენი პლანის დარღვევა და „პატიომკინმა“ ღუზის აშვების შემდეგ ოდესა მიატოვა. გადაწყვეტილი გვქონდა, რომ აჯანყების მისწრაფებაზე უარი არ გვეთქვა, მაგრამ უპირველეს ყოვლისა ნახშირს, სანოვაგეს და ცნობას ვსაჭიროებდით, ვინაიდან გვესმოდა, რომ სევასტოპოლში მთელი ფლოტი აჯანყდა.

ჩვენ წავედით კონსტანში, სადაც უარი გვითხრეს არა მარტო სასმელ-საქმელზე, არამედ ცნობებზედაც. ჩვენ ვიკვებებოდით მარტოთ ჩაითღ „სუხარით“. დავინახეთ რა რომ კონსტანში ვერაფერს ვიშოვიდით, ფეოდოსისისაკენ გავემგზავრეთ.

ოთხშაბათს, დილით ადრე ჩვენ ფეოდოსიის ნავთსადგურში მივედით — აფრიალებული წითელი დროშით, რაზედაც ეწერა: „თავისუფლება, თანასწორობა, ძმობა! გაუმარჯოს დემოკრატის!“

ძ. წავიდა ქალაქში; ბევრი სიტყვები წარმოსთქვა, ქალაქის მკვიდრთ და ხმოსნებს სთხოვა, რომ გემისთვის სანოვაგე მიეცათ. ოთხი ხარი, ჰური და სხვა რამ ნავით „პატიომკინზე“ მოიტანეს, მაგრამ დანარჩენი სანოვაგის გამოტანას ჯარმა ხელი შეუშალა. ამ დროს „პატიომკინი“ ქალაქს დემუქრა. უკეთუ ოთხი საათის განმავლობაში სანოვაგე არ გვექნება ყუმბარებს გვესვრითო.

დილის 7 საათამდის ვერავითარი პასუხი ვერ მივიღეთ. მაშინ რამდენიმე მატროსები ნავებით ნაპირს მიუახლოვდნენ. მოულოდნელათ ორი სოტნა ყაზახები გამოჩნდა და ჩქიფთეთ მატროსებს თოფები ესროლეს, რითაც მოკლულ იქნა ექვსი კაცი.

რა უნდა გვექნა? ღირდა თუ არა, რომ ქალაქისთვის ყუმბარები გვესროლა? ეს დიდი დანაშაული იქნებოდა. ჩვენ მისთვის კი არ აგვიფრიალებია წითელი დროშა, რომ უდანაშაულო ხალხი გაგვექლიტა. ჩვენ ასე ვერ მოვიქცევოდით და ავაზაკებიც არა ვართ. მაგრამ ვიწვევთ პოლიტიკურ მოძრაობას და მსხვერპლათ უდანაშაულო ხალხს არ ვწირავთ.

ჩვენ უკან კონსტანში დავბრუნდით, ვინაიდან ცნობა მოგვივიდა. რომ ვითომც იქ მყოფი ორი გემი აჯანყებულ იყოს. მათთან გვინდოდა შეერთება და რევოლიუციური საქმის გაგრძელება. მაგრამ კონსტანში ჩვენ გემები ვერ ვნახეთ და უბრალოთ დაიმედებულნი ინგლისის კონსულზე, რომ ის მხარს დაგვიჭერს. ამასთანავე არ გვქონდა არა თუ სანოვაგე; არამედ ნახშირიც და თანვე ძლიერ დაღლილ-დაქანცულნიც ვიყავით და იძულებული შევიქნით, რომ დავნებებოდით, რაც რასაკვირველია წინეთ აზრათ არ გვქონია.

— როგორ ფიქრობთ ესლა?

— ჩვენ ბრძოლას არ შევწყვეტთ. ადრე თუ გვიან ჩვენს მოვალეობას შევასრულებთ. როცა რუსეთი თავისუფალი იქნება, — და ჩვენ იმედი გვაქვს ეს ადრე მოხდება, — ჩვენ უკანვე სამშობლოში დავბრუნდებით. ჯერ ჯერობით ჩვენ თავს ვგრძობთ თავისუფალ ქვეყანაში, რომელმაც გულ განსნილათ

მიგვიღო. ჩვენ ვხედავთ მეგობრებს, რომლებიც ხელს გვიწუ-
დიან და გვესმის სიტყვები, რომლებიც გულის სიღრმემდის
გვეწვევთ.

— „C'est une affaire manquée“ — დასვენა ტენიკა
ძ., რომელიც ყოველ წიშს ასწორებდა თუ უმატებდა ამხა-
ნაგის ნაამბობს.

ყველაზე უფრო ყუჩი და წყნარი მ., რომელიც დაფი-
ქრებულათ შორს იყურებოდა, ახდენს შთაბეჭდილებას „საქ-
მიანი“ კაცისას.

ჩვენ ბატარების წასვლაძდის დიდი დრო არ დავგრჩა
ყველა ისინი უნდა წასულიყო და გამომშვიდობების დროს
ძ. აიღო თავისი ხმალი, რომელიც ჯავშნოსნიდან წამოეღო
და ერთ ჩვენგანს სახსოვრათ აჩუქა, შემდეგ აიღო საუცხო-
ვით გაწყობილი ხანჯალი და მეორეს გადასცა და ბოლოს
აფიცვის ეპოლეტივებს ზედ დაუმატა. ყველას რაღაცა უთა-
ვაზა სამახსოვროთ. დღეიდან ის ოფიცერი აღარ არის.

ბურჟუა და პროლეტარი *

(თარგმანი)

პროლეტარი და კომუნისტები.

რა დამოკიდებულება აქვთ კომუნისტებს პროლეტარებ-
თან საზოგადოთ?

კომუნისტები, რაიმე განსაკუთრებულ, სხვა მუშათა პარ-
ტიების მოწინააღმდეგე პარტიას არ წარმოადგენენ.

მათ არა აქვთ ისეთი ინტერესები, რომელიც მთელ პრო-
ლეტარიატის ინტერესებს ეწინააღმდეგებოდეს.

ისინი არ ხელმძღვანელობენ რაიმე განსაკუთრებული
პრინციპით, რომლის თანახმად პროლეტარიატის მოძრაობის
ჩამოყალიბება სურდეთ.

სხვა მუშათა პარტიებისაგან კომუნისტები განირჩევიან
ერთი მხრით იმით, რომ, სხვა და სხვა ერთა პროლეტარების
მოძრაობაში ისინი ყურადღებას აქცევენ და იცავენ მთელ
პროლეტარიატის საზოგადო ინტერესებს განურჩევლათ ეროვ-
ნებისა, მეორე მხრით განსხვავდებიან იმითი, რომ ისინი ამა
თუ იმ განვითარების საფეხურზე, როცა კი პროლეტართა და
ბურჟუაზიას შორის ბრძოლაა გამწვავებული, მოძრაობის საზო-
გადო ინტერესებს ყოველთვის მთლიანად იცავენ.

ამ ნაირათ, კომუნისტები, პრაქტიკულათ, ყველა ქვეყნის
მუშათა პარტიაზე უფრო გაბედულს და პროგრესიულ ნაწილს
წარმოადგენენ, ხოლო ტერორულიათ, სხვა დანარჩენ პრო-
ლეტარიატთან შედარებით ის უპირატესობა აქვთ, რომ მუშათა
მოძრაობის პირობები, მიმდინარეობა და შედეგები შეგნებული
აქვთ. ახლობელი მიზანი კომუნისტებისა იგივეა, რაც სხვა
მუშათა პარტიებისა: მუშათა კლასის ორგანიზაცია, ბურჟუა-
ზიის ბატონობის დაშობა და პროლეტარიატისთვის პოლიტი-
კური უფლებების მოპოვება.

კომუნისტთა თეორეტიული მსჯელობა არავითარ შემ-
თხვევაში არა მყარდება იმ იდეებზე და პრინციპზე, რომელ-
ნიც ამა თუ იმ მსოფლიო რეფორმატორისაგან არიან აღმო-
ჩენილნი და დაკანონებულნი.

ეს მსჯელობა და მოსაზრება თანამედროვე დამოკიდე-
ბულებას — არსებულ ისტორიული მოძრაობის, კლასთა ბრძო-
ლის საზოგადო გამოხატულებას წარმოადგენს.

ქონებრივი დამოკიდებულების ძველი ფორმების მოსპობა
კომუნისტების განსაკუთრებულ თვისებას და მისწრაფებას არ
შეადგენს.

ქონებრივი დამოკიდებულება ყოველთვის ისტორიულ
ცვლილებას განიცდიდა, ყოველთვის სხვაფერდებოდა.
მაგალითათ, საფრანგეთის რევოლიუციამ ბურჟუაზიული
საკუთრების სასარგებლოთ, ფეოდალური საკუთრების ფორმები
მოსპო.

კომუნისტების დამახასიათებელ თვისების საზოგადოთ საკუ-
თრების მოსპობა კი არ შეადგენს, არამედ მოსპობა ბურჟუა-
ზიული საკუთრებისა.

მაგრამ თანამედროვე ბურჟუაზიული კერძო საკუთრება
უკანასკნელი და სავსე გამოხატულებაა წარმოების და ნაწარ-
მოების მითვისებისა, რომელიც დამყარებულია კლასთა გან-
ხეთქილებაზე, ერთისგან მეორის ექსპლოატაციაზე.

ამ მნიშვნელობით კომუნისტებს შეუძლიათ თვისი თეო-
რია ამ ნაირათ გამოთქვან: კერძო საკუთრების მოსპობა.

კომუნისტებს გვისაყვედურებენ რომ ვითომ ჩვენ იმ კერძო
საკუთრების, მოსპობა გვინდოდეს რომელიც პირადი შრომით
არის მოპოვებული, საკუთრების, რომელიც პირადი თავისუ-
ფლების, თვით-მოქმედების და დამოუკიდებლობის საფუძველს
წარმოადგენს.

პირადი შრომით შექმნილი საკუთრებაო! რომელ საკუ-
თრებაზე ლაპარაკობთ თქვენ? თუ წვრილ ხელოსანთა და
გლეხების საკუთრებაზე ლაპარაკობთ — იმის მოსპობა ჩვენ აღარ
გვჭირდება, რადგანაც ის სხვილი წარმოების განვითარებამ
უკვე მოსპო ან და დღითი დღე სპობს მას.

ან ეგება თანამედროვე ბურჟუაზიულ კერძო საკუთრებაზე
ლაპარაკობთ?

ნუ თუ დაქირავებულ მუშათა შრომა, შრომა პროლე-
ტარიატთა, მათ რაიმე საკუთრებას აძლევს? არასოდეს. მათი
შრომით იქმნება მხოლოდ კაპიტალი, ე. ი. დაქირავებული
შრომის მყვლეფავი საკუთრება, საკუთრება, რომელიც შეი-
ძლება გაიზარდოს მხოლოდ მაშინ, როდესაც ის ქმნის ახალ
დაქირავებულ შრომას რომ ის ხელახლა გაყვლიფოს.

თანამედროვე საკუთრება, დამყარებულია დაქირავებული
შრომის და კაპიტალის წინააღმდეგობაზე. განვიხილოთ ამ
წინააღმდეგობის ორივე მხარე.

წარმოებაში კაპიტალისტათ ყოფნა ნიშნავს არა მარტო
პირადს, არამედ განსაზღვრულ საზოგადოებრივ მდგომარეო-
ბის დაკავებასაც. კაპიტალი საზოგადო შრომის ნაყოფია და
შეიძლება საქმეში მოხმარებული იქმნას მხოლოდ მრავალწევრთა
ბოლოს კი, საზოგადოების ყველა წევრთა შეერთებული ძა-
ლით.

მაშასადამე კაპიტალი პირადი კი არა, საზოგადოებრივი
ძალაა.

ამიტომ თუ კაპიტალი საზოგადოებრივ, ყველა მოქალა-
ქეთა კუთვნილ საკუთრებათ გახდება, ეს არ იქნება კერძო
საკუთრების საზოგადოებრივ საკუთრებათ გადაქცევა. გამოი-
ცვლება მხოლოდ საკუთრების საზოგადო ხასიათი; ის დაკარ-
გავს თავის კლასობრივ თვისებას.

გადავიდეთ ესლა დაქირავებულ შრომაზე.

დაქირავებული შრომის საშვალო ფასს წარმოადგენს
სამუშაო ქირის მინიმუმი, ე. ი. ცხოვრების საშუალებათა
საერთო ჯამი. ესე ჯამი არ აღემატება იმ თანხას, რომელიც
მუშას არსებობის, მისი სიცოცხლის შესარჩენათ არის საჭირო.
ამ ნაირათ ის, რასაც მუშა თავის მოქმედებით იძენს, ძლივს
ყოფნის თავის სიცოცხლის გასაგრძელებლათ.

ჩვენ სრულებითაც არა გვსურს მოვსპოთ შრომის ნაყო-
ფის პირადი მითვისება, რაც აუცილებელი საჭიროა მუშის
არსებობისთვის, მისი სიცოცხლისთვის; ეს მითვისება არ აძლევს

* იხ. მოვზ. № 26

მას არავითარ შემოსავალს და სხვაზე ბატონობას. ჩვენ გვინდა მოვსპოთ ამ მითვისების ლატაკური ხასიათი, რომლის გამო მუშა არსებობს მხოლოდ მისთვის, რომ გაათავოთოვოს კაპიტალი და ცხოვრობს მანამდის, სანამ ეს გაბატონებული კლასების ინტერესებისთვის არის გამოსადეგი.

ბურჟუაზიულ საზოგადოებაში ცოცხალი შრომა წარმოადგენს მხოლოდ მოგროვილი შრომის გადიდების საშუალებას; კომუნისტურ საზოგადოებაში კი მოგროვილი შრომა არის მუშის ცხოვრების განვითარებული და გასაუმჯობესებელი საშუალება.

იმ ნაირათ, ბურჟუაზიულ საზოგადოებაში წარსული აწმყოზე ბატონობს, ხოლო კომუნისტებში — აწმყო წარსულზე. ბურჟუაზიულ საზოგადოებაში კაპიტალს ინდივიდუალური და დამოუკიდებელი თვისება აქვს, მაშინ როდესაც მშრომელი ინდივიდი დამოკიდებულს და პირად ღირსებას მოკლებულ არსებას წარმოადგენს.

აი ამ ნაირი დამოკიდებულების მოსპობას ბურჟუაზია აღამიანის პირადობის და თავისუფლების მოსპობას უძახის! და მართალიც არის! დიახ, ჩვენ, ბურჟუაზიულ პირადობას თვითმოქმედების, დამოუკიდებლობის და თავისუფლების მოსპობა გვინდა.

თანამედროვე წარმოების ბურჟუაზიული პირობებში თავისუფლებათ — თავისუფალი გაჭრობა, თავისუფალი ყიდვა გაყიდვა მიანჩნათ.

ჩარჩობის მოსპობასთან, რასაკვირველია, თავისუფალი ჩარჩობაც მოისპობა. თავისუფალი ჩარჩობის დაცვას, როგორც სხვა ამ ნაირს ყბედობას ბურჟუაზიასას, ვითომდა თავისუფლების დასაცველათ, აზრი და მნიშვნელობა აქვს მაშინ, როდესაც არა თავისუფალი ჩარჩობა და საშვალა საუკუნოების მოქალაქეთა დამოკიდებული მდგომარეობა აქვთ სახეში და არა მაშინ, როცა ჩარჩობის წარმოების ბურჟუაზიული პირობების და თვით ბურჟუაზიის მოსპობა უნდა მოხდეს.

თქვენ შეოთავთ, რომ ჩვენ კერძო საკუთრების მოსპობა გვინდა, მაგრამ თანამედროვე საზოგადოებაში, ეს საკუთრება მცხოვრებთა ცხრა მეთათდისთვის უკვე მოსპობილია. დიახ, ეს კერძო საკუთრება სწორეთ იმიტომ არსებობს, რომ ის ცხრა მეთათდისთვის არ არსებობს. მაშასადამე თქვენ გვიკვირებთ და გვისაყვედურებთ იმას რომ, ჩვენ კერძო საკუთრების მოსპობა გვინდა, საკუთრების, რომელიც არსებობს მხოლოდ იმ მიზეზით, რომ საზოგადოების წევრთა დიდი უმრავლესობა მოკლებულია მას.

ერთი სიტყვით თქვენ გვისაყვედურებთ, რომ ჩვენ თქვენი საკუთრების მოსპობა გვინდა. დიახ, ჩვენ სწორეთ ყვა გვინდა.

იმ წამიდან, როცა შრომა უკვე აღარ გარდაიქმნება კაპიტალათ, ფულათ, მიწის რენტათ, მოკლეთ, საზოგადოებრივ ძალათ, რომელიც არავის მონობოლიას აღარ წარმოადგენს, ე. ი. იმ წამიდან, როდესაც პირადი საკუთრება ბურჟუაზიულ სკუთრებათ აღარ გარდაიქმნება, აი სწორეთ ამ წამიდან, აცხადებთ თქვენ, აღამიანის პიროვნება მოისპობათ.

თქვენი აზრით აღამიანის პიროვნებას მხოლოდ ბურჟუაზიული საკუთრების მქონე ბურჟუა წარმოადგენს. ამ ნაირი პიროვნება მართლა რომ უნდა მოისპობს.

საზოგადო წარმოების, ნაყოფის მითვისებას კომუნიზმი არავის დაუშლას, ის მხოლოდ საშუალებათ მოსპობს, რომ ამ მითვისებით სხვისი შრომა არ იყოს დამორჩილებული.

ამბობენ აგრეთვე, რომ კერძო საკუთრების მოსპობასთან ერთათ მოსპობათ ყოველივე თვით-მოქმედება და დაშყარდება საყოველთაო სიზარმაცეო. ეს შიში რომ საფუძვლიანი იყოს, ბურჟუაზიული საზოგადოება, საყოველთაო სიზარმაცისა და

უმოქმედობის გამო, კი ხანია უნდა დარღვეულიყო; საქმე იმაში მდგომარეობს, რომ საზოგადოების მშრომელი წევრებს არაფერს არ იძენენ, ხოლო შემძენელი — არა მშრომლებნი; ყველა ეს შიში ერთი და იმავე სიტყვის გაუთავებელი ლაპარაკი, ტავტოლოგიაა, რომელიც აღიარებს, რომ იქ, სადაც კაპიტალი არ იქნება, აღარც დაქირავებული შრომა იქნებაო.

ყველა იმას, რასაც კომუნისტურათ წარმოების და ნიეთთა განაწილების წინააღმდეგ ლაპარაკობენ, ლაპარაკობენ აგრეთვე გონებრივ წარმოებაზე და ამ წარმოების ნაყოფთა განაწილებაზედაც.

როგორც ყერძო საკუთრების მოსპობა ბურჟუაზიას თვით წარმოების მოსპობათ მიანჩნია, ისე თანამედროვე კლასობრივი განათლების გაუქმება, მისი აზრით, ნიშნავს განათლების მოსპობას საზოგადოათ.

ის განათლება, რომლის დაღუბვას ბურჟუაზია ასე დასტირის, დიდი უმრავლესობისთვის მხოლოდ მანქანათ გადაქცევას წარმოადგენს და სხვას არაფერს.

მაგრამ ნუ გვედავებთ. ბურჟუაზიული საკუთრების მოსპობას თქვენ აფასებთ თანახმათ თქვენა შეხედულებისა თავისუფლებაზე, განათლებაზე, სამართალზე და სხვ. თქვენი იდეები ნაყოფნი არიან წარმოების ბურჟუაზიული პირობებისა და განათლებისა ისე, როგორც თქვენი უფლება არის თქვენი კლასის დაკანონებული ნება, რომლის შინაარსი თქვენი კლასის არსებობის ნიეთიერი პირობებით ისაზღვრება.

(შემდეგი იქნება).

ფელექსონის მაგიერი.

ისტორიული ნაკვავი.

მას ჟამსა შინა, ქვეყანასა ერასა, რომელი იწოდების ესპანიათ, ცხოვრობდა რაინდი ვინმე უშიშარი და უებარი, სახელი მისი დონკიხოტ, არა ყოფილა სისულელე თვნიერ მისსა და არცა იგი თვნიერ სისულელისა. ებრძოდა ყრპაი იგი წისქველსა ქარისასა, ლომსა გალიასა შიგან მწყვედუელსა; ებრძოდა ყოველთა არსთა ქვეყნისათა, ტაიქსა თეთრსა ზედან მჯდომარე ძლეულ-გვეშული მრავალ-გზის განაგრძობდა ის საქმესა თვისსა მეოხებითა თვისისა უგუნურებისათა.

და ახლდა მას კაცი ვინმე სასურველთა თვისთა მზიდავი, რომლისა სახელი სანჩო. და იყო სანჩო იგი ერთგულ რაინდისა მის დონკიხოტისა, რომლისა თანა ვიდოდა, მარადს ვირსა მას დიდ-ყუროვანსა ზედა მჯდომარე.

ჟამი იგი, ოდეს ცხოვრობდენ ესე მხედარნი უფსკრულსა შინა წარსულისასა ჩაინაქა, ხოლო სახელი მათი ცოცხალ არს აწცა და იქნების მარადს უკუნიითი უკუნისამდე.

ჟამსა მას ჩვენთა თანა არსსა ცხოვრობენ მხარესა ივერისასა ქაბუქნი სანჩი, მომქმენდი საქმეთა დონკიხოტისათა. რაინდთა ამათ წარაცილეს საქმეთა თვისთა წინაპართასა და ნაცვლათ ბრძოლისა წისქვილთა თანა ქარისათა, ზრახვად განივლეს გაჭრობა მზისა დადისა და დაბნელება სხივთა მისთა ცხოველყოფელთა. ყრმასა მას დონკიხოტსა აროდოს მოსვლია აზრსა შინა თვისსა კანდიერება ესოდენ, ვითარითა აღიქურვენ დონკიხოტნი მამულისა ჩენისანი.

და ავიდენ ძმანი იგი ფედერალიძენი მწვერვალსა მას მთისასა, რამეთუ მუნით ახლო არს მანათობელი იგი და მოიდრიქნეს მუხონი მოლასა მწვანესა ზედა და დაუწყეს ბერვა ულისს თვისისა მნათობსა მას ცის წილში მოკაშკაშესა. და იხილა ივინი მუნ მგზავრამან გამვლელმან და ეგონა მდგომარე ლოცვათ და არა განზრახვითა ესდენ უგუნურითა და ილტვოდა მგზავრი იგი რწმენითა ამით.

და დაუსივდით ძმათა მათ ფედერალიძეთა ბავნი თვისნი საბერველნი ხოლო სიციხოველესა მზისა მათ ვერა რა ანეს. და იყვნენ ისინი საცინელნი სანახავთა.

და ახლდა მათ სანხო იგი, რომელსა ეწოდოს სახელათ ვასო და გვარი მისი სტუდენტი. და არა იჯდა სანხო იგი ვირსა ზედა, არამედ იყო მაგვარი მისი.

და დონ-კიხოტო ესე დროისა ჩვენისანი უკუ იქცენ მწვერალისა მისგან, რათა ემსა მომავალსა განაუგრძონ საქმენი თვისნი გაქრობად მზისა მის მანათობელისა.

და ნეტარ არიან ისინი, რამეთუ საქციელი ესე ფრიად გონიერი ჰქონიათ.

— თქვენსა თქვენი — თქვენი თქვენი — თქვენი თქვენი —

ისე მრცხენია, ისე მრცხენია თითქო ტურაზე ვიჯდე და ქუჩაში დაეჩინალებდე, ვინაიდან ჩემი ცოდვილი პირით სამღვდლოების ამბავი უნდა ვიღაპარაკო! ეშმაკი და სამღვდლოება!!! აი, ერთის შეხედვით ორი მოწინააღმდეგე პარტია; მაგრამ რამდენათაც ახლო გაიცინობთ ერთსაცა და მეორესაც, იმდენათ ერთ სულ და ერთ ხორც გეჩვენებიათ ისინი.

დღეს მე მინდა ერთი სიტყვიერი კარიკატურა გაამბოთ, რამეთუ ქალღმერთსა ხატვითი უნარს, როგორც ადრე გამოვეტყდი, მოკლებული ვარ. მღვდლების ბუნებას მე კარგათ ვიცნობ. ვიცნობ იმიტომ, რომ მარადის მე მღვდნიან და მუდამ ჩემთა თანა არიან. კარიკატურა ესე იქნება ამგვარი:

მთვარიანი ღამე! გეთსამანიის ბაღში, ან თუ ამის წარმოდგენა ძნელია ქუთაისის ცნობილ ბულვარში, მწვანე მოლაზე გამოვხატავ დაჩოქილ მღვდლებს, (რიცხვი თორმეტი) რომელთაც თავზე ადგათ მქადაგებელი ვინმე. მქადაგებელი ესე პატარა ტანის კაცია, შტატსკურ ტანისამოსში კოპწით გამოწყობილი. შავ-შავი თვალები ცეცხლის ნაპერწკლებს აფრქვევენ და სიტყვა მისი მკაფიოთ გაისმის წიფლის ბულვარში. გულზე დაკრეფილი ხელები პატარა, კუკუნია მუცელზე ჩამოუწყვია და დგას, როგორც ქანდაკება მარმარილოსი. დაჩოქილი მღვდლები ქუჩისაკენ იტყვირებიან, სადაც ხალხი მიდი მოდის და ყაზახ-რუსთა სუნი ტრიალებს.

— უბადრუკო! დაიწყო მამა იოანემ (მქადაგებლის სახელია) და გაჩერდა. გზა დაკარგულნი ცხოვარნი უფლისანო!. განაგრძო მან; მე მებრალეებით თქვენ... მე ვიტანჯები თქვენთა საქმეთა ხილვით! მაშ მისმინეთ ქრისტეს მიერ ძმანო ჩემო! სიბრძნით აღემართენით და ისმინეთ ჩემი ქადაგება: ერთობა ყოველთა! — და სულისაცა შენისათანაო, ჩაიფურჩულა ერთმა მღვდელმა, რომელიც ახლათ ხელ დასმული იყო და მთლათ არ დაეწყებოდა დიაკვნის მოვალეობა.

— თქვენ სრულიათ ჩამოშორდით ხალხს, განაგრძო მამა იოანემ. თქვენ წინ ელობებით იმათ ინტერესებს.

— რამეთუ ინტერესები მათი წინარე ელობებიან ჩვენთა ინტერესთა-მოისმა ხმა დაჩოქილი მოძღვრისა.

— ხალხს უნდა სამღვდლოება ქრისტეს მცნების აღმსრულე ველი.

— მოძღვართა უნდათ ხალხი დრამის ფულის კარგათ გამღებელი.

— ხალხს უნდა სამღვდლოება გაქირვებულთა მფარველი!

— მოძღვართ სურთ ნათვლა — ქელესში ბეჭ-ხაჭაპური

— ცხელ-ცხელი

— ხალხს უნდა სამღვდლოება მქადაგებელი მართლისა!

— მღვდლებს კი სურთ ორ-ორი კოდი ქერის და პურის

— მარცვლისა

— ხალხს უნდა სამღვდლოება ძალ-მომპრობის მტერია!

— მღვდლებისთვის ხარჯის გაღება სახარებაში სწერია!

პატარა ხანს სიჩუმე ჩამოვარდა. მქადაგებელს თვალები ზეცათ აღებურო და ცალი ხელი მოპასუხე მოძღვრისთვის თავზე დაეხვნა, ოჰ, რა მშვენიერი, რა ზეციური სურათი იყო ეს სურათი! მთვარის შუქი შარავანდელით ედგა მამა იოანეს და წმინდანის სახეს აძლევდა. ქუჩა თითქმის მიწყნარებულიყო და მყუდროებას აღარაფერი არღვევდა.

— მაშ ასე ქრისტეს მიერ ძმანო ჩემო, განაგრძო იოანემ ნელის, მომხიბლელი ხმიო. თქვენ ხალხს გვერდში ამოუდევით და მათთან ერთათ იბრძოლეთ უკეთესი მოწავლისათვის. ხალხი უთქვენოთ ვერ ვასძლებს, მხოლოდ კანი უნდა გამოიცივალოთ, განახლდეთ!

— რითი განვახლდე კეთილო მამაო, დაიწყო ერთმა მოხუცმა მოძღვარმა და მწარე ცრემლები გადმოჰყარა. რითი განვახლდე, როცა დრამის ფული მომისპვს, სამარხს თუ მნის მაგიერ მენეთს ძლივს მაძლევენ, და ესეც არ იყოს მრევლში თითქმის არავინ კვდება; ნათვლისა და ჯვარის წერის აღარაფერი შემოდის, საკურთხი და საწირავი მოისპო! რითი განვახლდე პატიოსანო მოძღვარო, თორემ დიახაც მაქვს სურვილი ახალი ფარჩის ანაფორა შევიკერო. გვიშველე რაიმე მწყემსო კეთილო, გვიშველე მამაო სახიერო იოანე!

და ამ სიტყვებით მოხუცი მუხლებზე მოეხვია მქადაგებელს.

— აღსდექ, აღსდექ საბრალო! ლოპოერებით წარმო-სთქვა იოანემ და მღვდლებიც წამოიშალენ. ყველას მხიარული და გაბრწყინებული სახე ქონდა, რადგანაც იმედი მიეცათ ძველი დროის დაბრუნებისა. თითონ მქადაგებელი კი ხარობდა ცთომილთა მათ გზასა კეთილთა ზედა დადგინებას. მე კი ვიცინოდი და ვიცინოდი!

ეშმაკი.

ორიოდე სიტყვა კავიტალის კონსტანტინაზე.

საწყალი მარქსიზმი! დღიდან თავის მოკლინებისა, მას რისხვა და წყრომა არ მოჰკლებია. 1848 წლიდან მოყოლებული, დღევანდლამდე ბურჟუაზულ-ეკონომისტების კრიტიკა ერთ საათსაც მოსვენებას არ აძლევს: ზოგი ასე ჩიუგნის, ზოგი ისე. მისევიან თავიანთ მეცნიერულ ბატარეებით და უშენენ ყუმბარებს მარქსიზმის დოქტრინებს დასანგრევათ. მაგრამ როგორც ვიცით ბურჟუაზულ ეკონომისტების ფუქი ყუმბარები მარქსიზმს ოდნავათაც ზარალს ვერ აძლევენ: პირობით, იგი ელექტრონულ სისწრაფით ვრცელდება ხალხში, ღრმა ფესვებს იღვამს მის აზროვნებაში. ეს ბურჟუაზული იდეოლოგიები ერთთავათ, ერთნაირ არგუმენტებით, ერთ ჯურის ფაქტებით მარქსის ანა-თუ-იმ დოქტრინას «აკრიტიკებენ», მხოლოდ იმ განსხვავებით, რომ ამათი საწინააღმდეგო მოსაზრებანი ლიტერატურაში ქრონოლოგიურათ სხვა და სხვა დროს გამომქადანებულა. კრიტიკის ორიგინალობა, რისავე ახალის თქმა, ახალი მოსაზრების გამოაშკარავება ეს მათ დავთარში არ უწყვიათ. ათასჯერ ნათქვამის გამეორება, აი მათი კრიტიკის საღარო. ასეთივე მობერებულ და დახვსებულ არგუმენტებით იწყეს ჩვენშიაც მარქსიზმის საწინააღმდეგო ბრძოლა. ბევრს სწერენ ჟურნალ-გაზეთებში, ბევრსაც ლაპარაკობენ საგანგებო კრებებზე მეცნიერულ სოციალიზმის დასარღვევათ. ამ მოკლე ხანში მარქსის მთავარი ტეზისი კავიტალის კონცენტრაცია ამოიღეს ნიშანში, რომელსაც უსირცხვილოთ ამანინჯებენ პროლეტარიატის თვალების ასახვევათ. აი, ამ საკითხზე ვესაუბროს „მოგზაურის“ მკითხველს მოკლეთ ვესაუბროთ.

მარქსის მოძღვრება გვასწავლის, რომ თანამედროვე საზოგადოებაში ეკონომიური განვითარება მესაყუთრე მწარმო-

ებელთ აკლის ხელიდან საწარმოვო იარაღს, ჰქმნის დაქირავებულ დღიურ მუშათა კლასს (პროლეტარიატს), რომელთაც საწარმოვო იარაღების მქონენი, ე. ი. კაპიტალისტები ყველგან თავიანთ კაპიტალის გასაღიდებლათ. მარქსი თავის კაპიტალში „Das Kapital. S. 792“ ამბობს: მესაკუთრე მწარმოებელი, დამოუკიდებელ-მწრომელნი ინდივიდები თავის შრომის პირობებით, რომლებიც დამყარებულნი დაყრდნობილი არიან კერძო საკუთრებაზე ვიწროვლებიან და ქრებიან, როგორც საწარმოვო იარაღების მესაკუთრენი, კაპიტალისტურ კერძო საკუთრებით, რომელიც აგებულია სხვისა შრომის ექსპლოატაციაზე. როგორც კი ეს გარდაქმნის პროცესი საესებით ხრწნის ძველ საზოგადოებას, ბადებს მუშა პროლეტარებს, კერძო საკუთრების მუდმივი ექსპლოატაცია ღებულობს ახალ ფორმას. ყველა იმათ, რომლებიც აქამდე საწარმოვო იარაღის მესაკუთრენი ყოფილან ექსპროპრიაციის მოწყადებით ეცლებათ ხელიდან საწარმოვო იარაღები, ექსპროპრიაცია კაპიტალისტური წარმოების იმანენტური კანონია, რომელიც თავის მხრივ შედეგია დიდ ისტორიულ პროცესისა, კაპიტალის კონცენტრაციისა. ერთი კაპიტალისტი კლავს სხვა ბევრ კაპიტალისტებს, ერთი მესაკუთრე იმარჯვებს მრავალ მესაკუთრეებზე—კაპიტალისტები პროლეტარდებიან, მცირდება (რელატიურათ) რიცხვით წვრილი წარმოება, მრავლდება დიდი წარმოება, იზდება პროლეტართა რიცხვი, კლებულობს მესაკუთრეთა. ამგვარათ, საწარმოვო იარაღის კონცენტრაცია და შრომის გასაზოგადოება შემდეგში მიახწევს იმ წერტილამდე, საცა ღღევანდელ წესით წარმოება, ე. ი. კაპიტალისტური. აგებული კერძო საკუთრებაზე, შეუძლებელი შეიქნება; დადგება ჟამი, უკანასკნელი საათი, როცა კაპიტალისტური წარმოება გაითიბება. ექსპროპრიატორებს თითონ ექსპროპრიაცია მოუვთ.

ეს არის კლასიური ფორმა მარქსისა, „ჩანთქის ღღეგენდა“, —კაპიტალის კონცენტრაცია, რომლის გაბათილებას თითქმის მთელი საზოციო წყლიწადი ცდილობენ ბურჟუაზული ეკონომისტები და ამათთან ერთათ სულ ახლათ შესდგომია ღრმით გაბრძენილი ღღეგეციგელი ბ. „გ. კ.“ (ესახალგაზდავაებატონი „ცნობის ფურცლის“ ფელეტონში ისე ავტორიტეტულათ ფახი-ფუხობს, გეგონებათ მთელი კაცობრიობის მეცნიერება გადაუყლაპია). რასაკვირველია კაპიტალისტურ წარმოების კონცენტრაცია, ექსპროპრიაცია ექსპროპრიატორებისა, შემდეგი, კაპიტალისტურ კერძო საკუთრების მოსობა უნდა როგორც ისტორიული პროცესი გავიგოთ, რომლის დამყარება და გამეფება აუცილებელია, მაგრამ ამავე დროს, კაპიტალის კონცენტრაციის ფორმა და სიქარე არ შეუძლიან უბრალო მომაკვდავს წინდა-წინვე იწინასწარმეტყველოს, თუნდაც იგი ბ. „გ. კ.“—ღრმათ ფილოსოფიურათ გაბრძენილი იყოს. მარქსიზმის თეორიის სინამდვილე იმაზე კი არ არის დამოკიდებული თუ რამდენათ ეს კატასტროფა ეკონომიურ განვითარებაში ჩქარა ანუ ნელა ხდება, არამედ თვით ტენდენციაზე, საითაც კაპიტალისტურ წარმოების მიმდინარეობა მიექნება. მარქსის სოციალურ-პოლიტიკური კატასტროფა, რომელიც ხანგრძლივ ეკონომიურ ევოლიუციის შედეგია, სინტეზია განსაზღვრულ (განსაკუთრებულ) პოლიტიკურ და სოციალურ სიტუაციისა. თუ რომ „ჩანთქის ღღეგენდა“ (კაპიტალის კონცენტრაცია) მოხდება საერთოთ ყველა კაპიტალისტებისა ყოველ მხრივ და მომენტალურათ, მაშინ რასაკვირველია ამ გვარი თეორია დასაგმობი იქნებოდა, მაგრამ ამის მგზავსი რამ მარქს-ენგელს თავის ღღეგეში არა უთქვამთ. ეს მხოლოთ მარქსის მოწინააღმდეგეთა ავათმყოფ ფანტაზიის ნაყოფია და სხვა-არაფერი. და თუ ეს ასეა, მაშინ კიდევ რიცხვით ბლომათ

წვრილ მწარმოებელთ არსებობას არავითარი მნიშვნელობა არა აქვს, იგი არ არღვევს მარქსის დოკტრინის (კაპიტალის კონცენტრაციას) სინამდვილეს. წვრილ მწარმოებელთა საკანონისათ გაზღილი რიცხვი კონცენტრაციის ტენდენციაზე, ეკონომიურ განვითარების მიმდინარეობაზე სრულებით არაფერს არ გვეუბნება. ღღევანდელ საზოგადოების სოციალიზმისთვის დამწიფება არ შეიძლება სტატისტიკურ ციფრების საშეაღებით გავიგოთ; იგი დამოკიდებულია უთვალავ იმპონდერაბილებიდან, რომლის გაზომა არ ძალუძს ადამიანს, რომლის ეკონომიური მოტივები და ძალები სტატისტიკურათ არ შეიგნება. ჯერ ჯერობით ისე არ განვითარებულა კაცობრიობა რომ კლასთა ბრძოლა სტატისტიკურ ციფრებით აღინუსხოს. სტატისტიკის ციფრებით კვლევა იმის ძიება, თუ რამდენათ აწყო საზოგადოება დაშორებულია მომავალ სოციალურ სახელმწიფოდან, უაზრობაა; ამ გვარ მეტოდით თავიანთ იღვალის გამოარკვევა ორტოდოქს-მარქსისტებს არ სწამებიათ და არც ეწამებათ. მუშათა პარტიამ უნდა იბრძოლოს; მალე თუ გვიან, როდის და რა დროს უნდა გაიმარჯოს სოციალიზმა, ამაზე სტატისტიკური ციფრები არავითარ ცნობას არ მოგცემს. რასაკვირველია, ის კი მართალია რომ სოციალიზმის გამარჯვების იმედი, დამოკიდებულია იმაზე თუ რამდენათ მართლდება კონცენტრაციის ტენდენცია; მაგრამ ამავე დროს სისულელე იქნებოდა თუ რომელიმე ორტოდოქსი მარქსისტი მოისურვებდა დავსახელებინა ის დრო ის სიმაღლე კაპიტალისტური წარმოების განვითარებისა, როცა უნდა მოჰხდეს სოციალური რევოლიუცია. (Kautsky. Gegen Bernstein. s. 54)

ესევე კაუცკი ამბობს თავის ერთ ცნობილ წიგნაკში: „Die Soziale Revolution. S. 25“ (სოციალური რევოლიუცია): საზოგადოების სოციალიზმისთვის დამწიფებას, სოციალიზმის განხორციელებას ხელს არ უშლის, ვერ აკავებს წვრილ მწარმოებელთა კიდევ საკმარისი რიცხვთა რაოდენობა, ვინაიდან სოციალიზმის განხორციელებაში მთავარ გადამწყვეტელ როლს თამაშობს დიდი წარმოების რაოდენობა. იქ საცა, დიდი წარმოება განვითარებული არ არის, სოციალიზმის განხორციელება შეუძლებელია, სამაგიეროთ, საცა კი დიდი წარმოება ყველა დარგის წარმოებაში გაბატონებულია ადვილია სოციალიზმის დამყარება. რამდენათ იზდება დიდი წარმოება მოვიყვანთ კაუცკის წიგნიდან შემდეგ სტატისტიკურ ცნობებს: წვრილ მწარმოებელთა რიცხვი გერმანიაში 1882—1895 წლამდე 1,8 პროცენტით გაიზარდა, მაგრამ ამავე დროს დიდი წარმოება (საცა 50 მუშაზე მეტი მუშაობს) 90 პროცენტით; სულ დიდი წარმოება კი (1000 მეტ მუშას ამუშავებენ.) 100 პროცენტით გაიზარდა. ასეთ ტემპით დიდი წარმოების გავრცელება აუცილებელი პირობაა სოციალიზმის განხორციელებისათვის. როგორც ვხედავთ წვრილი წარმოება აბსოლიუტურათ იზდება, მხოლოთ რელატიურათ (შედარებით) კლებულობს. ცნობილი ორტოდოქს-მარქსისტი პარფუსი საინტერესო სტატისტიკურ ცნობებს იძლევა „Neue Zeit.“-ში:

1900—1901

გერმანიის მსოფლიოთა ღღეგეციგეცია.

საზოგადოთ ინდუსტრ.

ა) შეძლებული კლასი, დამოუკიდებელი. 0,74% 0,83%
 ბ) საშუალო ქონების ხალხი. 31,32% 14,58%
 ს) პროლეტარიატი 53,31% 68,55%

როგორც აქ მოყვანილ ციფრებიდან სჩანს მარქსის კაპიტალის კონცენტრაციის თან და თანება ხდება, მესაკუთრე უმრავლესობას ეცლება ხელიდან საწარმოვო იარაღები, მასსა პროლე-

ტარდება. როგორც ხედავთ, კაპიტალისტთა კლასის მთელი გერმანიის ცხოვრებას ერთ მთელ პროცენტსაც არ შეადგენს, მაშინ როცა პროლეტარიატი მთელ ხალხის მაიორიტეტ შეადგენს. მაგრამ ბურჟუაზიული ეკონომისტები მაინც სტატისტიკურ ციფრებს აბუჩაბებენ, ციფრებიდან გამოყვანილ დასკვნას უარყოფენ, ისინი მაინც მაღალი ხმით გაიძახიან: მარქსის კაპიტალის კონცენტრაცია, მასის გაპროლეტარება ტყუილიაო. ახირებულობაც ამასა ჰქვია! განვიხილოთ ცოტა უფრო დაწვრილებით სტატისტიკური ცნობები კაპიტალის კონცენტრაციაზე. გერმანიაში სხვა და სხვა დარგის წარმოებაში (ინდუსტრიაში, ვაჭრობაში, ტრანსპორტში, მეთევზეობაში, მეცხოველეობაში) ითვლებიან:

	1882 წ.	1895 წ.	ზრდა %
წარმოება. 1—5 (მუშა)	2882768	2934723	1,8
„ 6—10 „	68763	113547	65,9
„ 11—50 „	43552	77752	76,9
„ 51—200 „	8095	15624	93,0
„ 201—1000 „	1752	3076	
„ 1000 მეტი.	127	225	100,8
ერთათ.	3005457	31445947	4,6

მაშინ როცა მთელი წარმოება 4,6 პროცენტი გაიზარდა წვრილ მწარმოებელთ ხელდა მხოლოდ 1,8 პროცენტი, სულ დიდ წარმოებას კი 100%. ასე, თუცა წვრილი წარმოება აბსოლიუტურათ გაიზარდა, მაგრამ რელატიურათ საგრძობელათ იკლო. 100 წარმოებაზე მოდის: 1882 წ. 1895 წ.

წარმოება.	1—5 (მუშა)	95,9	93,3
„ 6—10 „	2,3	3,6	
„ 11—51 „	1,5	2,5	
„ 51—200 „	0,3	0,3	
„ 201—1000 „	0,0	0,1	
„ 1000 მეტი.	0,0	0,0	

მთელ წარმოებიდან, წვრილი წარმოება 95,9 პროცენტიდან 93,3 პროცენტზე ჩამოვიდა. წვრილი წარმოება ერთი შეხედვით კაცს ეგონება ვიღაც ძალიან გაიზარდა, მაგრამ სურათი შეიცვლება, თუ მივიღებთ მხედველობაში მუშათა რიცხვის რაოდენობა წარმოებაში.

	1882	1895	ზრდა %
წარმოება. 1—5 (მუშა)	4335882	4770669	10,0
„ 6—10 „	500097	833409	66,6
„ 11—50 „	891623	1620848	81,8
„ 51—200 „	742688	1439776	93,9
„ 201—1000 „	657349	1155836	76,8
„ 1000 მეტი „	213166	448731	110,5
ერთათ:	7340789	10269264	39,9

საერთოთ მუშათა რიცხვი წარმოებაში გაიზარდა 40 პროცენტით, წვრილ წარმოებაში 10%, სულ დიდ წარმოებაში 110 პროცენტით, რელატიურათ ძალიან შემცირებულა წვრილი წარმოება, 100 მომუშავეზე მოდის: 1882 წ. 1895 წ.

წარმოება. 1—5	59,0	46,5
„ 6—10	6,8	48,5
„ 11—50	12,2	15,8
„ 51—200	10,1	14,0
201—1000	9,0	11,2
1000 მეტი	2,9	4,9

წვრილი წარმოება 1882 წ. მთელ ინდუსტრიულ ცხოვრების თითქმის 2/3 შეადგენდა, 1895 წელს კი ნახევარზე ნაკლებს.

როგორც ირკვევა, რამდენათ დიდია წარმოება იმდენათ მეტი პროცენტით იზდება. წვრილი კი შედარებით კლებულობს. ყოველ ექვს გარეშეა, კონცენტრაციის ტენდენციას, ოდნავაც არ ირყევა, პირ იქით დიდის სინამდვილით და სიჩქარით სრულდება, როგორც ეს მარქსის ნაწერებშია გათვალისწინებული. ახლა თუ მხედველობაში დიდ წარმოების ეკონომიურ უბირატესობას (ნაწარმოების რაოდენობას) მივიღებთ, მაშინ ხომ წვრილ წარმოებას პირველთან შედარებით სულ მცირე მნიშვნელობა აქვს. ა. ბებელს ჭანოვერის პარტიეტაგის პროტოკოლში გ. 100. შეერთებულ შტატების 10 მთავარ ინდუსტრიულ დარგებიდან ნაწარმოების რაოდენობაზე საინტერესო ცნობები აქვს მოყვანილი: დაბალი კლასის წარმოება წლიურათ 40000 დოლარის (დოლარი ორ მანეთს უდრის) ღირებულობას აწარმოებს, საშუალო კლასის წარმოება 40—150000, დიდი წარმოება 150000 მეტს. ფაბრიკების რიცხვი იყო 3696. აქედან 2042 წვრილი წარმოება-აწარმოებდა 9,4% მთელი წარმოებისა; მეორე კატეგორიის 968 წარმოება აწარმოებდა 19,5%, პირველი და მეორე ერთათ 2010 ფაბრიკა ჰქმნიან 28,9%, მაშინ როცა დიდი ფაბრიკები 686. 19% მთელი წარმოებისა არა ნაკლებ 77,1% საქონელს ამზადებდა. ქვევით. უნდა მხედველობაში მივიღოთ რომ კაპიტალის კონცენტრაცია ყოველ წარმოების დარგში ერთი სისწრაფით არ ხდება. ერთ დარგში გაბატონებული დიდი წარმოება ავიწროებს წვრილ მწარმოებელთ, მაგრამ მაინც უკანასკნელნი არ პროლეტარდებიან, შევიწროებული წვრილი მწარმოებელნი სხვა პროფესიას კიდებენ ხელს, მაგ. ინდუსტრიაში გაკოტრებული ფაბრიკანტი პატარა კაპიტალის საშუალებით შუამავალ ვაჭრობას კიდებს ხელს. უკვე სტატისტიკურათ დამტკიცებულია რომ ინდუსტრიულ წარმოებაში კაპიტალის კონცენტრაციამ უფრო დიდი ნაბიჯი გადადგვიდრე ვაჭრობაში და ტრანსპორტში.

1882—1895 წ.	წარმოება.	1—5	6—20	50 მეტი
ინდუსტრიაში		2,4%	71, 5%	87,2%
ვაჭრობაში		48,9%	94,1%	137,8%

აქაც წვრილ წარმოებაში მუშათა რიცხვი აბსოლიუტურათ შემცირებულა, უფრო მეტი, თვით წვრილი წარმოება დიდათ შემცირებულა. განვიხილოთ ცოტა უფრო დაწვრილებით. ყველაზე მეტად განვითარებულია დიდი წარმოება და ყველაზე მეტად შემცირებული წვრილი წარმოება შემდეგ ინდუსტრიის დარგებში. ათას მომუშავეზე მოდის:

ინდუსტრია	წარმოება	1—5	6—50	50 მეტი
სამთო წარმოება		0, 7	4, 0	95, 3
ქიმიური წარმოება		15, 7	22, 6	61, 7
ქსოვილების ინ.		26, 0	14, 8	59, 2
მაშინების და ინსტრუმ.		22, 1	18, 9	59, 0
ქალაქის ინდუს.		17, 7	31, 5	50, 8
ქვის ზ მიწის ინდ.		12, 8	42, 5	44, 7
სანათის ინდუს.		15, 2	45, 1	39, 7

industrie de Suh. stoffe

ქვევით დასახელებულ წარმოებაში 1882 წლამდე კაპიტალის კონცენტრაცია არ ხდება, შემდეგში კი თავს იჩენს კონცენტრაციის ტენდენცია.

ინდუსტრია	1—5	6—50	50 მეტი
საქონლის ზ თევზ.	3,7%	35,1%	700,9%
ტანსაცმლის	96“	81,5“	162,0“
სასტუმრო, ლუდახანა	70, 2	138, 5	429, 7%
სავაჭრო წარმოება	47, 4	89, 5	177, 6“

სავაჭრო ბოსტნეულობა	65,0	141,6	40,8%
ხელოვნური იმ.	4,2%	66,9	576,1%
ხის ინდუს.	3,1%	118,6%	138,7
საზოგადოთ	10,0	76,3%	86,2%

ასე, ყველგან, გარდა ხელოვნური ბოსტნეულობისა დიდი წარმოება უფრო სწრაფათ იზრდება ვიდრე წვირილი. ამასვე ამტკიცებს ცნობილი ლეიპციგის პროფესორი, პოლიტიკურ ეკონომიის და სტატისტიკისა, კ. ბიუხერი თავის წიგნში; *Die Entstehung der Volkswirtschaft* ამბობს: „რასაკვირველია, სასიამოვნო არ არის რომ დიდი უმრავლესობა თავისუფალ პატარა მესაკუთრებისა, რომლებიც ძველ ქალაქების ძირეულ ცხოვრებას შეადგენდენ, ქრებოდნენ, მათ ალაგს იჭერს დამოკიდებული მასსა პროლეტარიატი“. ასეთია ბურჟუაზიულ ეკონომისტის შეხედულობა ხელოვნობის განვითარებაზე.

გარდა ამისა, კაპიტალის კონცენტრაცია უფრო სისწრაფით ხდება ვიდრე სტატისტიკაში აღნიშნული, რადგან კითხვის გარკვევის დროს სტატისტიკოსები ჩვეულებრივ ყალბ მეტოდით ხელმძღვანელობდნენ. მაგ. ხშირათ ერთ მესაკუთრეს სხვა და სხვა ალაგს აქვს წარმოება, სტატისტიკაში აღნიშნულია საკუთარი წარმოებანი, მაშინ როცა ესენი ერთ მთავარ წარმოების ფილიალები არიან. დიახ, დიდი შეცდომაა, როცა არ არჩევენ წარმოების სტატისტიკა მფლობელობის (*Besitz-tatik*) სტატისტიკიდან, უკანასკნელი არა არსებობს, ხოლო რომ არსებობდეს მაშინ კაპიტალის კონცენტრაცია უფრო აშკარა იქნებოდა. გერმანიის დიდ მემანუელს აქვს სამეურნო წარმოება, აგურხანა, ლუდის ქარხანა, სპირტის ქარხანა, წისქვილი, საკირე, შაქრის ქარხანა და სხვა... სტატისტიკაში ყველა ეს წარმოება როგორც საკუთარი წარმოებაა აღნიშნული, ნამდვილათ კი ტყუილია. თუნდა ერბო-კალბასის სავაჭრო ავილოთ მაგალითათ. გერმანიაში ძნელათ მოიპოვება ისეთი ქალაქი საცა კრაუსეს ოცი და ორმოცი ერბოს და კალბასის (ძეხვი) სავაჭრო დუქნები არ იყოს. თუ არ ვცდებით, ვგონებ ერთი ორმოცამდე კრაუსეს ერბო-კალბასის დუქანი ქ. ლეიპციგშია (არის, ასე რომ ჩვენ ლეიპციგელ ბ. გ. კ. ხშირათ ექნება შემთხვევა ხან ერთ ქუჩაზე წააწყდეს კრაუსეს ერბო-კალბასის დუქანს და ხან შეორებზე. ეს ამოტყლა რიცხვი მრავალი ერბო-კალბასის სავაჭროები ერთ კაპიტალისტს ეკუთვნის, კრაუსეს. სტატისტიკაში კი ნაჩვენებია ვითომ თვითეული სავაჭრო, საკუთარი წარმოება იყოს. ამას დაუმატოთ ისიც რომ არიან 1000—2000 მწარმოებელნი, რომლებიც როგორც მესაკუთრე, დამოუკიდებელ მწარმოებელი არიან ნაჩვენები, ფაქტიურათ კი დამოკიდებულნი არიან. მაგ. გერმანიაში არიან ათასობით ზეინკლები, დანის მჭედლები და სხვანი, რომლებიც დღიურ ქირაზე, დაკვეთით თავიანთ ოჯახში ვაჭრებისთვის და ფაბრიკანტებისთვის მუშაობდნენ. ასეთი ნაკლიანი სტატისტიკა ბევრ ბურჟუაზულ ეკონომისტს და ახალგაზდა „მეცნიერს“, როგორც არის ლეიპციგელი ბ. „გ. კ.“ შეცდომაში შეიყვანს და სიცრუეს წამოაროშვინებს: კაპიტალის კონცენტრაცია არ ხდება ისე, როგორც მარქსს აქვს ნათქვამია. დიახ, მარქსი გვასწავლის უმრავლესობა პროლეტარდება უმცირესობა კი, კაპიტალისტები, მდიდრდებიან, ამათ ხელში გროვდება ნივთიერი სიმდიდრე, მასსა ლატაკდება (რელატიურად), დამოკიდებული ხდება კაპიტალიდან. ამასვე ამბობს „მანიფესტში“: მთელი საზოგადოება თან და თან ორ დიდ მოწინააღმდეგე ბანაკათ იშლება, ერთი მეორეს საწინააღმდეგო კლასებათ იყოფა: ბურჟუაზია და პროლეტარიატი“ განა ყველა ზევით მოყვანილი სტატისტიკური ცნობები არ ამტკიცებენ მანიფესტში და კაპიტალში გატარებულ იდეას: — კაპიტალის

კონცენტრაციას? განა ფაქტიურათ არ ხდება ასე? თუ რომელიმე თეორია გამართლებულა ეს ისევ მარქსისაა. მაგრამ მეურნეობა? განა მეურნეობის განვითარება მარქსის თეორიის გაკორტებას არ ნიშნავს? ამაზე „მოგზაურის“ მკითხველებს შემდეგში მოველაპარაკებთ. მხოლოდ მოკლეთი ვიცოდეთ რომ მარქსის კაპიტალის კონცენტრაციის ტენდენცია აქაც მართლდება.

ლ. ახმეტელაშვილი

მეიმი კოდრატე ჩიპურტანიძე.

— ეხლავე ეტყობა, რომ რალაც წინააღმდეგი ვაქვაცი გამოვა ჩემი ლუტუ, ჩემი პატარა ბიჭიკო! ალერსით ამბობდა ექიმი კოდრატე ჩიპურტანიძე და პატარა ბავშვს გულში მაგრათ იკრავდა.

— დღეს ოთხი სტაქანი და ერთი ისეთი ვაზა გავვიტეხა, რო ხუთი მანეთი ფული ღირდა. განაგრძო მან; დედასა და ხანდისხან მეც ცხვირში გვცემს ხოლმე. სწორეთ წინააღმდეგი ბიჭი გამოვა მისი წილიმე.

— რამდენი წლისა არის თქვენი ლუტუ? შეეკითხა სტოლოთან მჯღამი სტუმარი ვასილი.

— ჯერ სულ ოთხი წლისა ძლივს იქნება, მაგრამ ფეხზედაც დადის და ვაგლახათ კიდევაც ლაპარაკობს.

— აბა გენაცვალე თქვი ერთი ძიასთან შე რო ლექსები იცი! სთქვი ჰო, რაის გემინია! ყოჩაღათ, შენებურათ!

ბავშვი წელში გაიმართა, ხელები ძირს ჩამოაშრა და სხაპა-სხუპით დაიწყო:

«იმ დაოოცვილ ეკლესიას, ლათ უნდოდა კალებიო, შემოდინა გამოდინა თხამ ვენახი შეწამაო, ოი, ამას ვენაცვალე...»

— შეხე. შეხე, როგორ აურიე შე თათარო შენა! ალერსიანი კილოთი უსაყვედურა კოდრატემ პატარა ლუტუს.

კმაყოფილების ღიმილით განათებული სახე და ცეცხლივით აღგზნებული თვალები ნათლათ მოწმობდენ, რომ კოდრატეს ამ ქვეყნიურ ბედნიერებას მხოლოდ პატარა ლუტუს არსება წარმოადგენდა.

— მაშის მჭევრ-მეტყველური ნიჭი უთუოთ ამასაც უხვათ გამოაჩნდება, ღიმილით წარმოსთქვა ვასილმა, რითაც ასეთივე ღიმილი გამოიწვია კოდრატეს სახეზე, რომელსაც თავისი თავი მართლა ორატორათ მიაჩნდა.

ამ დროს მეორე ოთახიდან ახალგაზრდა ქალი გამოვიდა და სტუმარს მიესალამა.

— რატო ასე დაგვიძვირეთ სტუმრობა ბ-ნო ვასილ? მე განსაკუთრებით მინდოდა თქვენი ნახვა. რა ვქნა, ურჩიეთ რამე ამ გიჟს, (თანაც ქმარზე მიუთითა), თქვენს სიტყვას უფრო აფასებს და პატივსა სცემს. ასე გაუფრთხილებლათ ლაპარაკი და მოქმედება არ შეიძლება ღმერთმანი.

სტუმარი მიხვდა საქმე რაშიაც იყო, რადგან ასეთი თხოვნით არა ერთხელ მიუმართავთ მისთვის, და ეშმაკური ღიმილით თავი გააქან-გამოაქანა.

— ცოლ-შვილის პატრონი გაცია, განაგრძო ელენემ, რაღა გვეშველება ეს რომ რაიმე ხათაბალაში გავებას? მერმე ისეთი გაუფრთხილებელი, ისეთი მოუზრდებელია, რომ დღეს არა ხვალ უსათუოთ დაიჭერენ.

— რას მიპირობთ რა ვქნა, ენაზე ბორკილს ხომ ვერ დავიჯებ და თუ სახლიდან გარეთ არ გავედი ავათმყოფი ხომ ვერ აღდება და მოვა ჩემთან?

— არა, ელენე სრულს ქეშმარიტებას ამბობს, დაიწყო ვასილმა; სიფრთხილე რაც მეტია, მით უკეთესია შენთვის; ტყვილათ თავი არ უნდა გასწირო. ხიფათი თითონ ეძებს კაცს და ოჯახის პატრონმა უთუოთ დიდი შორიდება და წინ დახედულება უნდა იქონიო.

ვინც ვასილს კარგათ არ იცნობდა, უთუოთ იფიქრებდა ყველა ამას მართლა გულით ამბობსო და კოდრატე ჩიპურტანიძეც ამგვარათ იყო დარწმუნებული.

— მაგას უფრო იმიტომ სდევნიან, რომ ყველა ღარიბ-ღატაკი აქ იყრის თავს, გაუბედავის ხმით წარმოსთქვა ელენემ.

— რა ვქნა ხომ ვერ ვეტყვი ავითმყოფს ჩემთან ნუ დღიხარ, სხვასთან მიდი მეთქი?

— მაგას როგორ ვეტყვი, მაგრამ სიფრთხილედ მაინც დიდი უნდა იქონიო—დაუმატა ვასილმა.

— აი გუშინ მაგალითად, შენ რო სახლში შემოდიდი, იქით შეორე ტროტუარზე ვილაც უცნობი კაცი იყო გაჩერებული და ისე ავითვალ-ჩავითვალეირა, რომ დარწმუნებული ვარ ყველაფერი გაიგო, წარმოსთქვა ელენემ.

— ვჰ ერთი, მე რომ ასე მორიდებით ვყოფილიყავი და მაგათი შიშით გარეთ აღარ გამოვსულიყავ, ამდენ ხანს შიმშილით მოვკვდებოდი. სხვა არა იყოს რა ვაბირუტყვდები კაცი! ღმერთმანი ზოგიერთა კარგი გაზეთი ვერ გამომიწერია, რა არის ეჭვი არ აიღონ მეთქი. მე თითონ არა ერთხელ შემინიშნავს, რომ ქუჩაში როცა მივდივარ ზოგი აქედან მიყურებს, ზოგი იქიდან, წარმოიდგინე ყველა საექვო: წითური, წვერ მოპარსული და რიყა უღვაშებით, ნამდვილი შპიკოიდი რაღა! რომელ ერთს უნდა დავმალო?

შეიძლება გეუცხოვოსთ, მაგრამ მართლა გასაკვირი იყო კოდრატე ჩიპურტანიძის საქმე. ზოგი სხვებისა და ზოგიც საკუთარი ოცნების საშვალებით, მან დაარწმუნა თავისი თავი, რომ ის მართლა დიდი ვინმეა და რომ მას პოლიცია დიდს ყურადღებას აქცევს და გაფაციცებით ადევნებს თვალ-ყურს. ის დარწმუნებული იყო, რომ მთავრობას კერძოთ მისთვის რამოდენიმე ჯაშუში ყავდა დაქირავებული. ისე ღამე იშვიათად გაივლიდა, კოდრატეს რამე საშიშარი სიზმარი არ ენახა და ამგვარათ დღიან ღამიან მოსვენება დაკარგული ჰქონდა. ხან იჭერდენ სიზმარში, ხან სჩხრეკდენ და რაღაც საწინააღმდეგო ხელ-ნაწერებს პოულობდენ; ხან ვითომ სასამართლოში იჯდა ბრალდებულის სკამზე და სიტყვას ამბობდა; ვინ იცის, რა საოცარი სიზმარი იმის თავში არ გაელედა! ერთხელ, გამწარებულმა კოდრატემ საზარელი ღრიალა გააბა და მთელი ოჯახი ფეხზე დააყენა. სიზმარში ენახა, ვითომ სახრჩობელაზე მიყავდათ, რაღაცა ლექსის დაწერისათვის. როგორც შემდეგ გამოირკვა პერანგის საყელოზე დიდი დარჩენილი გაუხსნელი და მართლა რაღაც ნაირათ კინაღამ დამხრჩვალყო.

საზოგადო საქმეებში კოდრატე მაგრე რიგათ არ ერეოდა და ხალხს ფარულ მოღვაწეთ აჩვენებდა თავს. შემოსავალი კარგი ქონდა, აქა იქ ქველმოქმედებასაც კი ეწეოდა. ყოველივე მისი მოქმედება რაღაცა საიდუმლოებით იყო მოცული და ამიტომ არც მისმა ელენემ იცოდა ნამდვილი სახე ძვირფასი კოდრატესი. აი სწორეთ ეს საიდუმლოება იყო მიზეზი იმისი, რომ კოდრატე ყველას რაღაც დიდათ მიაჩნდა და ბოლოს სხვებისგან თითონაც დარწმუნდა მართლა ასეთი „საშიში“ კაცი ვყოფილვარო.

სხვებზე უფრო კოდრატეს თავისი გვარისკაცები სცემდენ პატივს, თითქმის აღმერთებდენ და კოდრატეც შესაფერაათ სარგებლობდა ამით. ჩიპურტანიძეებში მხოლოდ ის იყო განათლებული და თანაც «საზოგადო მოღვაწე», იმან ასახელა გვარი და სახლიკაცები ძლიერ ამაყობდენ ამით. როდესაც შეეკითხებოდენ ამა თუ იმ საიდუმლო დაწესებულების ამბავს, კოდრატე იძულებული იყო ტყუილები ელაპარაკა, რადგან წინააღმდეგ შემთხვევაში მეგვარეების თვალში რეპუტაციას დაკარგავდა. ყველა მოქმედ და ხალხში პატივცემულ პირებს

კოდრატე „ამხანაგებს“ უძახოდა, თუმცა მათთან სადილის ქამის მეტი არავითარი ამხანაგური საქმე არ ჰქონდათ. კოდრატეს ისეთ საქმეს მიაწერდენ ხოლმე, რომელიც მშაბთაც არ გაეგონა და ის კი ისეთის შნოითა და მედიდურობით იფერებდა ხოლმე, თითქო ეს არის გუშუნ მოიმოქმედლაო.

ელენესაც ასეთი წარმოდგენა ქონდა თავის ქმარზე და ყოველ ღონის ძიებას ხმარობდა სიფრთხილეს შეეჩვია. შემთხვევით სტუმრათ მეოფე ვასილი თითის ფრჩხილებამდე იცნობდა ექიმს და ამიტომაც იმისი დარიგება მულაჟ ფარული ირონიული ღიმილით იყო გაჟღერებული.

— დროა მართლა სიფრთხილით მოიქცე, ეუბნებოდა ვასილი კოდრატეს, ხომ გაგიგონია: კოკა ყოველთვინ წყალს არ მოიტანსო; ერთხელაც იქნება შეგიტყობენ და შენი თავი თუ არ გენანება, ცოლ-შვლი მაინც უნდა გაიხსენო.

— არა მეგობარო! გაგონილა ჩემს თავს მევე დავადვა ბორკილი? რაც მომივა, მომივა?

— კარგია შენმა მზემ, რაც მოგივა, მოგივა!.. რა უშავს რომ არაფერიც არ მოგივიდეს და ქვეყანასაც უშველო?! მთა და ბარი სხვას ვის გაუსწორებია, უსაყველურა ქმარს ელენემ.

— მართლა ძალიან კი ამიხირდენ, იცი!! გუშინ დილით სოფლიდან რო ჩამოვედი, საღვურზე ერთი უცნობი კაცი შემხვდა და პაპიროსზე ცეცხლი მთხოვა. მაშინვე ვაფიქრე და მივხვდი საქმე რაშიაც იყო, მაგრამ მე ვითომ არაფერიც არ ვიცი, ისე, ავიღე და სპიჩკა გადავეცი. ახლა უყურე მამაძაღლობას: ჯერ ერთი გაჰკრა და გააქრო, მერმე მეორე, მესამე და ასე რამოდენიმე. თანაც მე მიყურებდა და იღივებოდა. ისე მორთულიყო, რომ აზრათ არავის გაუვლიდა: ეს ასეთი ხელობის კაცი უნდა იყოსო. ბოლოს როგორც იქნა მოუკიდა და წავიდა. მე რასაკვირველია ფაიტონს მივაშურე, მაგრამ დახე ხათაბალას: ჩავვქე მე და გავიხედე ისიც ჯდება ფაიტონში. ეხლა ცხადი იყო იმისი განზრახვა და გავუკარი ვიწრო ქუჩისკენ. იქიდან გიმნაზიის შესახვევში გავედი, შემდეგ ხილთან ჩავუხვიე და ისე ამოვედი აქ. ყოველივე ექვს გარეშე ვინმე სიშიკი იქნებოდა, მაგრამ მეც მოხერხებულათ დავუქვერ ხელიდან.

— მართლა, მაინც როგორ ყველა ამას ეხვევა!? სახეზედ ხო არ ატყობენ რაქნა? წარმოსთქვა ელენემ და თანაც გულში სიამოვნებას გრძობდა კოდრატეს მოხერხებული საქციელის გამო.

— როგორ არ ატყობენ, დაიწყო ვასილმა, ისინიც ისე კარგათ არჩევენ ვინ საშიშარი კაცია და ვინ არა, როგორც კოდრატე. აკი გითხარით, მეტი სიფრთხილედ სჭირია, რომ ხათაბალაში არ გაეხას მეთქი.

კოდრატე დიდს სიამოვნებას გრძობდა.

მხოლოდ პატარა ლუტუ გაწოლილიყო იატაკზე და კარვა მოზრდილ წითელ კანიან წიგნს გულდასმით ფურცლავდა. უცებ, რაღაცა მოსაზრებით საქიროთ დაინახა—ოთხიოდე ფურცლის ამოხვევა და თავისი განზრახვა დაუყოვნებლივ სისრულეში მოიყვანა.

— აი შეხედე, ელენე, შეხედე! რასა შერები შე თათარო, შენა! სულ გააჩანავა წიგნები, ველარსთ დავვიმალავს. ადე შე გიყო შენა, ადე!

ბავშვი რის ვაი ვაგლახით წამოდგა და ბატური ჩანჩალით დედისკენ გაეშურა.

— მიაჩვე და დახვეს მა რას იზამს. მეტს ნუღარ დახვე დედა გენაცვალოს! წიგნებს დასახევათ როდის წერამენ. დაარიგა დედამ შეილი და ხელით თმა ვადავარცხნა.

— კარგი დრო მაგას მოესწოება აი, წარმოსთქვა ვასილმა.

— არა მგონია!.. მაგასაც ჩემსავით დევნა წვალება უწყერია უთუოთ ბედის ფიცარზე. ისე არ უნდა დარჩეს ურიგო ბიჭი, ტანიც დიდი აქვს და თუ არ გააფუჭეს ქვიანიც არის.

— ახლა მაგასაც შენი ბედი დაუბედე ერთი! ღმერთმა დაიფაროს მაგის ასეთ დღეში ჩავარდნა! ნაწყენი კილოთი წარმოსთქვა ელენემ და ბავშვს ცხვირი მოსწმინდა.

პატარა ღუტუ გაოცებული შესტკეროდა ხან ერთსა და ხან მეორეს, თუმცა ნამდვილი აზრი ლაპარაკისა მისთვის საიდუმლოებას შეადგენდა.

— მაშ არა და საქართველოს პრეზიდენტობას მისცემენ რალა, დაიწყო კოდრატემ. მაშინდელ დროში ნასწავლებლები კიტრის ფასით იქნებიან.

— პრეზიდენტობას თუ არა მინისტრობას მაინც იშოვნის, ღიმილით წარმოსთქვა ვასილმა და წასასვლელათ მოემზადა.

— სადილათ დაგვიცადეთ ვასილ! შეებატიყა დიასახლისი, ასე იშვიათათ დადიხართ და ახლაც ამბის თქმას ვეღარ მოასწრობ კაცი! სადილი მზათა გვაქვს.

კოდრატემაც ბევრი იწუხა თავი, მაგრამ ვასილს საქმეზე მიეჩქარებოდა და წავიდა.

— რას იზამ კაცი, დაიწყო კოდრატემ, როგორ შეილება „ამხანაგს“ უთხრა ნუ მოხვალა და თითონ კა ამას ვეღარ მიმხდარა. ქვეყანა ხედავს აქ რო შემოდის და გადის.

— ვითომ რა უშავს რო უთხრა? განა არ იციან, რომ ჩვენ ამას სიძუნწით არ ჩავდივართ? შენ რო ასე თვალზე აგიღვს ამ სტუმრების ბრალია და ხიფათი აუცილებელია.

— მართალი ხარ; ხედავენ, ქვეყანა ხედავს, თორემ ვინ რა იცის მე გულში რა მიძევს? თქმაც მრცხვენია და უთქმელობაც მეშინია.

— რა ვუყოთ, დაგვემდუროს! უმჯობესია პირ და პირ უთხრა და მიზეზიც აუხსნა, დაარიგა ელენემ და ღუტუსთან ერთათ მეორე ოთახში გავიდა.

ოთახში მარტო კოდრატე დარჩა. ის პატარა ხანს ფანჯარასთან მიდგა, რომ საეჭვო კაცი არავინ ყოფილიყო სახლის მახლობლათ, და შემდეგ ღრმა ფიქრებით გატაცებული სავარძელში ჩაეშვა. ის ფიქრობდა როგორ დაეწვია თავი ასეთი გასაჭირი მდგომარეობიდან.

N.

თფილისის სათავად-აზნაურო სკოლის რეორგანიზაციის გამო.

(შპა მასწავლებლის).

გაქვიანურებულ სჯა-ბაასის შემდეგ, როგორც იყო, დასრულდა თფილისის სათავად-აზნაურო სკოლის ქართველ საზოგადოების კრება... საუბედუროთ ამდენ ხანს უმეტესობას ძლიერ კარგი შეხედულება ქონდა თფილისის სათავად-აზნაურო სკოლაზე და ნაკლებათ იყო დაინტერესებული გავგოთუ რა ხდება იქ. მაგრამ განახლების სიომ ყოველ კუთხეში შეაშუქა და უსამართლობა გამოამყდავანა. ფარდა აეხადა თფილისის სათავად-აზნაურო სკოლასაც და საზოგადოებამ ნათლათ დაინახა იქ გამეფებული უსამართლობა... მიუხედავათ ამისა ქართველ საზოგადოების ერთმა ნაწილმა არაფრათ ჩააგლო ასეთი უსამართლობა, მან ხელი გაუწოდა უსამართლოების მოქმედეთ—თფ. სათავად-აზნაურო სკოლის „პედაგოგებს“ და მათთან ერთათ დაიწყო სჯა-ბაასი სკოლის რეორგანიზაციაზე. ვინ არ იცის, რომ რუსეთის არსებული წეს-

წყობილება დღეს თუ ხვალ უნდა დაინგრეს და დღევანდელ უსამართლობის მაგიერ სამართლიანობა დამყარდეს. ამისთვის ყოველი პატიოსანი ადამიანი ვალდებულია თფილისის უფროლი შეიტანოს ამ განმანახლებელ მოძრაობაში. თფილისის სათავად აზნაურო სკოლის მასწავლებლები კი თავიდანვე წინ აღუდგენ ასეთ მოძრაობას და ცდილობდენ მოსწავლეებშიაც დაეხშოთ ყოველნაირი მოქმედება ამ მიზნისაკენ მიმართული. ჩემი აზრით, ამავე მიზნით მოიგონეს მათ „სკოლის რეორგანიცია“, ახლა მათ შეეძლებათ ენკენისთვიდან მოსწავლეები სკოლაში მოიწვიონ და განაგრძონ „ნორმალური“ სწავლა. ამისთვის მოიწვიეს ქართველი საზოგადოება და შეუდგენ სიტყვების რახა-რუხს და მალ-მალათ ფრაზების ფრქვევას. ნუ თუ მეტი მოსაზრება არა აქვთ თფ. სათავად-აზნაურო სკოლის მასწავლებლებს! ნუ თუ ფიქრობენ, მართლა ფიქრობენ ისინი, რომ მოსწავლე ახალგაზრდობა მათ შეხანხლულ ორგანიზაციას დასჯერდება? ნუ თუ დარწმუნებულნი არიან უფალნი „პედაგოგნი“, რომ დღევანდელ მოსწავლეთა მოძრაობას მეტი შინაარსი არა აქვს და თავისი „რეორგანიზაციით“ უღებენ ბოლოს? მაგრამ დამერწმუნეთ, რომ მათგან ეს სრულიათ მოსალოდნელია.

მაგრამ კარგი, ვთქვათ დაიწყო სწავლა. რით უნდა ხელმძღვანელობდენ თფილისის სათავად-აზნაურო სკოლის მოსწავლენი, რომ ის მასწავლებლები რომელნიც ამდენ ხანს ერთმეორეზე უფრო უსამართლოთ იქცეოდენ, კვლავ არ განაგრძობენ ასეთ უსამართლობას! რა გრანცია აქვს მოსწავლეს, რომ სკოლის გამგე, ბ-ნი ჩიტაძე, უმიზეზოთ არ დაითხოვს და ქუჩაში არ ამოაყოფინებს თავს იმას, რომელიც მას თვალში არ მოეწონება! რით უნდა ხელმძღვანელობდეს მოსწავლე, რომ ბ-ნი დ. გ. კარიჭაშვილი, ი. გ. რატიშვილი და ხ. პ. ლლონტი კვლავ არ გალანძღავენ, არ შეურაცხყოფენ და მიწასთან არ გაასწორებენ ყოველ მოსწავლის პირადობას! *) ზოგიერთ მასწავლებლებს ფიზიონომია კრებებზედაც გამომყდავანდა და საზოგადოებამ ნათლათ დაინახა მათი ზნეობრივი ფიზიონომია. მაგალითათ გამოაშკარავდა ბ-ნ გოგიტაძის მეკრივობა. ძლიერ ძნელათ მოინახება ისეთი მოსწავლე, რომ მისი კრივი არ ეგემოს. კრივი იცოდა ბ-ნმა გოგიტიძემ უფროს კლასებშიაც და მხოლოთ იმიტომ რომ მის ახსნილ გაკვეთილს ვერ გაიმეორებდა მოსწავლე... ასეთი თავისი ჩვეულება ახლა სკოლიდან ცხოვრებაშიც გამოუტანია საზოგადოების საჩვენებლათ, მაგრამ რას იზამ, აქაც გამოჩნდენ ისეთები, რომლებმაც თვალები დახუჭეს და ფაქტს ხელი დააფარეს... აი ასეთი მნიშვნელობა ქონდა მოსწავლეებისათვის თფილისის სათავად-აზნაურო სკოლის რეორგანიზაციას და კრებას. ის უფრო თავისი შექცევა და წყლის ნაყვა იყო, ვინემ საქმის გაკეთება. საქმის მოყვარე და წინ დახედული მასწავლებელი კი დღეს წინ გაუძღვება მოსწავლეებს, შეგნებული მშობელი ხელს შეუწყობს მათ, მოსწავლე ახალგაზრდობა ძმურათ ხელს გაუწვდის მშრომელ ხალხს და მათთან ერთათ, ერთი დროში ქვეშ, შეებრძოლება დღევანდელ უსამართლობას და იმედიც არის რომ ხანგრძლივ მონობიდან თავს იხსნის. და აი მხოლოთ მაშინ, ჩვენ მოსწავლეებს შეგვეძლება განვაგრძოთ სწავლა ახალი რუსეთის, ახალ სკოლაში.

კანდელაკი.

*) ჩემი ფიქრით, თუმცა გაკვირთ, მაგრამ საბუთიანათ და საკმაოთ დავახსნიათეთ ამას წინათ მე და ჩემმა ამხანაგმა თფ. სათავად-აზნაურო სკოლის მასწავლებლების მოქმედება. (მხ. „მოგ.“ № 17 და № 22).

დედაკაცი და მისი ეკონომიური მდგომარეობა.

(კლარა ტეტკინსია).
თარგმანი რუსულიდან.
(დასასრული *).

ამ ნაირათ ჩვენ იმ დასკვნამდის მივედით, რომ ეხლანდელი ქალი ბავშვების კარგ აღზრდელათ არ ივარგებს. ამიტომ სრულებითაც არ არის სამწუხარო, რომ თანამედროვე ცხოვრების პირობები ამ საქმეს, დედის ნაცვლათ, საზოგადოებას ავალბენ.

არავითარი ლოდიკური საფუძველი არა გვაქვს, რომ ქალს, „დედობრივი მოვალეობის“ გამო, საზოგადოებრივ ცხოვრებაში მონაწილეობის მიღება აკრძალოთ, ანა და ეს მონაწილეობა შემოსაზღვროთ. საზოგადოება უნდა ცდილობდეს, რომ ბავშვს დედის მზრუნველობა არ აკლდეს, სანამ ეს საჭიროა, სანამ დედა შეილისათვის მართლა ბუნებრივ აღზრდელს წარმოადგენს ე. ი. ძუძუ-მწოვრობის დროს.

შემდეგ, როდესაც ბავშვი ძუძუმწოვრობის ხანას გადაცილდება, თვით საზოგადოებამ უნდა იკისროს ბავშვების აღზრდა, იმან უნდა გაუწიოს მათ დედობა.

ამით იმის თქმა კი არ გვინდა, რომ ქაოები სრულებით უნდა ჩამოცილდნ ბავშვების აღზრდის საქმეს. პირიქით, წინეთაც ვთქვით და ახლაც ვიმეორებთ, რომ მომავალში ამ მხრივ ქალები თვალსაჩინო როლს ითამაშებენ.

მაგრამ ყოველი ქალი, მარტო იმიტომ რომ ის დედა არის, ვერ შეძლებს ამ რთულ და ძნელ მოვალეობის შესრულებას. მხოლოდ ის ქალები გაუძლევიან ღირსეულათ ამ საქმეს, რომელთაც შესწევთ თანდაყოლილი პედაგოგიური ნიჭი და რომელნიც მიიღებენ ვრცელ, საზოგადო და სპეციალურ განათლებას.

მხოლოდ მაშინ, როდესაც ქალი თავისუფალ საზოგადოებაში, თავისუფლათ განვითარდება ყოველ მხრივ გაუსწორდება ცხოვრებას და ნამდვილ ადამიანათ გახდება, როდესაც ის კარგათ შეიგნებს რაში მდგომარეობს მისი უფლება და მოვალეობა, როდესაც ამალდება და გიოტეს „პრომეტეოსავით“ თამამათ გადმოძახებს თავის ძველ იმერთებს: „მე ვდგევარ აქ და მსგავსათ ჩემდა ხალხს ვაყალიბებ“!

აი მხოლოდ მაშინ შეგვიძლიან ვილაპარაკოთ ქალზე, როგორც მომავალი თაობის ღირსეულ აღზრდელზე.

IV.

დასკვნა.

აი მოკლეთ ის, რაც ზემოთა ვთქვით. წარმოების პირობებმა ქალის ეკონომიური მდგომარეობა გაარევილიუციონერა, მან შეუძლებლათ გახადა, რომ ქალი ისევ ისე ოჯახში ყოფილყო და შვილები ეზარდა.

იმავე პირობებმა მოსპო საშუალება ქალის მოქმედებისთვის ოჯახში და შექმნა ახალი ასპარეზი მისი მოქმედებისთვის საზოგადოებაში.

ქალი ეკონომიურათ მამა-კაცთაგან დამოუკიდებელი გახდა და თავისი, ახალი მდგომარეობის ძალით, მამა-კაცის სოციალურ და პოლიტიკურ მფარველობას სასიკვდილო განაჩენი გამოუტანდა.

მაგრამ მამა-კაცისგან განთავისუფლებული, ის კაპიტალისტის ქსელში დაიბლანდა და ოჯახის ყოფილი მონა ფაბრიკას დაემონა.

ქალთა ემანსიპაცია წარმოადგენს კათხვას ეკონომიურს, რომელიც მუშათა კითხვასთან მჭიდროთ არის დაკარშირებული.

როგორც ქალთა კითხვა, ისე მუშათა კითხვაც გადაწყდება გარდაქმნილ საზოგადოებრივ ცხოვრებაში, სადაც შრომის კაპიტალისგან დამოკიდებულება სამუდამოდ მოსპობილი იქნება.

ამ ნაირათ, სრულ ემანსიპაციას ქალი მხოლოდ ახალ, გარდაქმნილ საზოგადოებაში უნდა მოელოდეს.

ზოგიერთ შემთხვევაში ქალთა მოძრაობა ბურჟუაზიულ ნაწილში ცოტა რამე უფლებას და უპირატესობას მოიპოვებს, მაგრამ ქალთა კითხვას კი არასოდეს არ გადაჭრის.

კოლექტივისტური პარტია მიზნათ ისახავს ქალთა კითხვის გადაჭრას **ორგანიზაციით და პოლიტიკო-ეკონომიურ პროპაგანდით**; ფაბრიკებში და სახელოსნოებში მომუშავე ქალთა შეგნება წინ წასწიოს ე. ი. იმოქმედოს იმათ შორის ვისი მდგომარეობაც ახალი წარმოების პირობების გამო ძირიანათ შეიცვალა.

ფაბრიკებში მომუშავე ქალების ორგანიზაცია საჭიროა არა მარტო ქალთა მდგომარეობის გასაუმჯობესებლათ, არამედ ას წარმოადგენს ფრიად მნიშვნელოვან ფაქტორს, რომელიც მუშათა კითხვას სწრაფათ წინ წასწევს და ერთის სიტყვით, თანადროულ საზოგადოებრივ დამოკიდებულებას უფრო ადრე გარდაქმნის.

წერილები რედაქციის მიმართ.

I.

არა თუ ისეთი წვრილმანი უთანხმოება, როგორც მოხდა ჩემსა და „მოგზაურის“ ზოგიერთ თანამშრომელთა შორის, ხშირათ უფრო მეტიც მოხდება ხლამე ერთი და იგივე რწმენის წარმოქმადგენელთა შორის, მაგრამ ეს ხელს არ უშლის საერთო საქმეს, საერთო მიზნის განხორციელებას. უბრალო უთანხმოებიდან რწმენა-შეხედულების სრულიათ გამოცვლამდე მეტათ შორს არის,—ეს უბრალო ჭეშმარიტებაა და ბევრს კი არა ცოდნია, არა ცოდნია მათ, ვინც დარწმუნებულია, რომ მე სრულებით გამოვიცვალე ჩემი წინანდელი მიმართულება და სხვა ბანაკში გადავედი. ცხოვრების რკვევაში, ხალხის კეთილდღეობის საშუალებათა ძებნაში შეიძლება ბევრჯერ არ დავეთანხმოთ ერთი მეორეს, მაგრამ ეს არავის არ აძლევს საბუთს, რომ რომელიმე ჩვენგანს დალატი დასწამოს. მთელი ჩემი სიმპატია მუშა ხალხისკენ იყო და დარჩება, რადგანაც მე მრწამს, რომ შეგნებული და სოციალ-დემოკრატიული პარტიის დროშის ქვეშ გაერთიანებული მუშათა კლასი ერთათ ერთი ძალაა, რომელსაც შეუძლია არსებული ცხოვრების შეცვლა და მის ნანგრევებზე იმ გვარი წყობილების დამყარებაა, რომ ხალხის უმრავლესობამ ქვეყნათ შესაძლებელი კეთილდღეობის მაქსიმუმი მოიპოვოს.*)

ი. გომართელი.

II

უმორჩილესათა გთხოვთ თქვენს პატივცემულ გაზეთში მცირე ადგილი დაუთმოთ ამ ჩვენს საერთო წერილს. წერილი ჩვენი შეეხება ვგრეთ წოდებულ „თავდაზნაურთა მილიციას“, რომლის საზიზლარი საქციელი არა ერთხელ და ორჯერ გამოფენილა ქართულ გაზეთების ფურცლებზე. დღეს ჩვენ, ქვემოთ ამისა ხელის მომწერნი ქ. თფილისის მკვიდრნი და დროებით მცხოვრებნი, ზიზღს ვუცხადებთ მათ საქციელს.

*) ჩვენც ვეთანხმებით ბ. გომართელს, რომ ზოგიერთ კითხვაში უთანხმოება შესაძლებელია და იგი არ ნიშნავს, რასაკვირველია, პოზიციის გამოცვლას, თუმცა აქვე უნდა აღვნიშნოთ, რომ მარტო მიზნის რწმუნება არ კმარა. საჭიროა მიზნის მისაღწევი საშუალებაც ერთნაირი გვექმნდეს გამოარკვეული და მართლა **წვრილმანებში** უთანხმოების ჩამოვარდნა საყურადღებოც არ იქნება. მეტს არას ვამბობთ ამ ჟამათ ჩვენ შორის ჩამოვარდნილ უთანხმოების შესახებ, მხოლოდ კვლავ ვურჩევთ ბ. გომართელს, ვურჩევთ ამხანაგურათ, თუ კი მას იმ დიადი მიზნის სამხანაური უნდა, რომელსაც აღნიშნავს თვის ამ პაწია წერილში, ერთდღეს მოლიპულ გზაზე სიარულს, და თავისი სამწერლო მოღვაწეობის კონტროლი მიანდოს იმავე ამხანაგებს, რომელთა გვერდით დგომა მას უნდა. წინააღმდეგ შემთხვევაში „წვრილმანებიდან“ უთანხმოება „სხვილმანებზე“ გადავა, რის ნიშნებსაც გვაძლევს 29 ივლისის „ივერიის № და რუსული ანდაზა დავგვრჩება ხელში—„ТѢМЪ ДАЛЬШЕ ВЪ ЛѢСѢ, ТѢМЪ БОЛЬШЕ ДРОВѢ“.

*) იხილეთ „მოგზ.“ № 27.

ჩვენ ვიცით, რომ ნამდვილი აზრი მილიციის დაარსებისა იყო სწორეთ ის, რასაც თვალ-საჩინოთ გვიმოქმედებს მათი მოქმედება; სახელდობრ: გზებზე უმწეო ხალხის ძარცვა-გლეჯა; ხალხის გულ-შემბრტყვართა დევნა და თუ ხელში ჩაიგდეს მთავრობის აგენტთათვის გადაცემა; „მაგნიტ“ ფურცლების გავრცელების წინააღმდეგ ღონისძიების მიღება; და ჯამუშობა.

აი იმათი სამოქმედო პროგრამა და თუ რამდენათ შესრულეს „მილიციონერებმა“ ეს პროგრამა, მკითხველებისათვის საიღუმლო აღარ არის.

ჩვენ გვწამს ხვალისდელი დღე! გვწამს, რომ დღეს თუ ხვალ ქართული გლეხი ანგარის მოსთხოვს „მილიციონერთა“ თავ-ამებულ მოქმედებას და ვაი მათ, ვინც დღევანდელი დღით ხალხის თავ-მაცურების შესაღახავათ სარგებლობს. ხალხს დიდი მოთმინებაც აქვს და სამაგიეროს გადახდაც ერთი ორათ იცის.

თბილისის მცხოვრებნი:

- 1) ალ. კ. ვაზაქიძე, 2) ვას. გ. ახობაძე, 3) ნ. ახობაძისა, 4) ფილიპ რაჭველიშვილი, 5) დ. რაჭველიშვილისა, 6) ტ. ენუქიძე 7) ჯ. ბაზლაძე, 8) ე. ბაზლაძისი, 9) ს. მარშანია, 10) ურუი ტუსკია, 11) ვ. ვაზაქიძე, 12) ფილიპ ვაზაქიძე, 13) А. Вашикидзе, 14) ვ. კობალეიშვილი, 15) ს. დადიანი, 16) ვ. გულდელავა, 17) ია. ლორთქიფანიძე, 18) მ. ბუაძე, 19) აბ. ესებუა, 20) კ. ლეკვეიშვილი, 21) ისონ რუხაძე, 22) ი. გობრიანიშვილი, 23) წ. პავლიევი, 24) ე. ბურჭულაძე, 25) ა. გოჩილაშვილი, 26) ნ. გუმბაზაშვილი, 27) დვარელიძე გიორგი, 28) ბ. სხირტლაძე, 29) ს. ფანოზიშვილი, 30) კ. დიდებულიძე, 31) ს. ვაწაძე, 32) ს. გარაყანიძე, 33) გ. ლორთქიფანიძე, 34) გ. ახვლედიანი, 35) ნ. ოკუჯავა, 36) ნ. მისურაძე, 37) ა. ბოგავა, 38) გ. ტატიევი, 39) დ. ნიჟარაძე, 40) ვ. ხუციშვილი, 41) ი. ტუხაშვილი, 42) მ. კვალიევი, 43) კ. ცაგარეიშვილი, 44) მ. მანუკიძე, 45) დ. ოდობრია, 46) დ. წინამძღვაროვი, 47) ნიკოლოზ მეზერიშვილი, 48) ფ. გებუაძე, 49) თ. ლორთქიფანიძე, 50) ფ. როსტაშვილი, 51) ვ. კენჭაძე, 52) ყ. კობალეიშვილი, 53) კობალეიშვილი, 54) თამა ევსაჯანოვი, 55) თ. თავსაჯანოვი, 56) გ. გურუშელი 56) ნიკო თავთაქაშვილი, 57) ამბაკო ობოლაძე, 58) პარმენ ახობაძე, 59) არჩილა რუსული, 60) ალექ. ქობულა, 61) გერასიმ შილავა, 62) ვ. გერმონაზაშვილი, 23) იოსებ კალაძე, 64) ივანე ბაქანიძე, 65) ნიკოლაი იორდანიანი, 66) არსენ ტოვაშვილი, 67) აკოფოვი, 68) ს. ჭინიაშვილი, 69) ს. წიკლაური, 70) ამ. ჯ. ალანია, 71) ი. ტიგვაძე, 72) დ. დვალი, 73) გ. კვიციანი, 74) ვ. ტეიშვილი, 75) ა. ტიბერაშვილი, 76) ა. ახალაძე, 77) ანის ნიშნიანიძე, 78) ვ. დოლიძე, 78) მ. ინაშვილი, 79) ს. სანიკიძე, 80) გ. გაციროძე, 81) ს. ვაზაქიძისა, 82) ს. კობალეიშვილი, 83) კ. ხუდაშვილი, 84) მ. ნუტუბიძე.

III

ბატონო რედაქტორ!

ზნეობრივ მოვალეთ ვთვლით ჩვენს თავს წინადგუდგეთ საზოგადოთ უოვეს უსამართლობას, და კერძოთ იმასაც რომელიც ჩაიდინა და დღესაც გაჯოუტებული ადგია კახელ მეკონსეთა საზოგადოების „კახეთა“-ს გამგეობა, რომელმაც სულ უსაფუძვლოთ და არა, სწავტო მიხეცებით ქუხაში გასრულა გამგეობაში მომუშავე რამდენიმე კაცი, მხოლოთ იმიტომ, რომ მათ გაფიცვით სამართლიანთ მოითხოვეს ის უფლება, რომელიც შეეხება გამგეობასთან ერთათ თათბირში მონაწილეობის მიღებას ამა თუ იმ ამხანაგის მიღება-დათხოვნაში. ამ უსამართლობას ზირდაზირ შეხედს საზოგადოების შეგნებულმა ნაწილმა და დასდო კიდევ თავისი მსჯავრი. ჩვენც ქვემოთ მოხსენებულნი ზირნი, ვუერთდებით რა საზოგადოების ნათელ აზრს, ვუცხადებთ უკმაყოფილებას „კახეთა“-ს გამგეობას და მასში გაფიცულების მავიერათ მომუშავე ზირთ.

კმარა, ბატონებო, წავიდა ის ნეტარი დრო, როდესაც კერეთი თქვენი შეხედულება საქმესე კანონიერათ ითვლებოდა! ესლ სულ სხვა სიამ დაიქრა! დროა იქონიოთ სადი მსჯელობა სამართლიან მოთხოვნასე და თავი ახებოთ არა სასურველს და დრო-მოკმულს ფუტ თავმოყვარეობას...

დროა, თქვენც, ბატონო სტუდენტო, (თ-დი მ. ვახნაძე) ესლ მაინც შეიგნოთ ის დანახულება, რომლითაც ხელმძღვანელებს სტუდენტობის საუკეთესო ნაწილი...

დანახუნა, გაფიცულების მავიერათ მომუშავეთ, საჭიროთ არც კი ვთვლით თქვენს ასეთ შეუგნებულს მოქმედებას! მსჯელობათ. ან კი რა გვეთქმის, როდესაც მათი ბრწყინვალეობა მსჯელობათ, გამგეობასთან ერთათ, გვერდში ამოვდგომათ! თქვენთ ვის ხომ თავის გასამართლებლათ ესეცა კმარა?!

სწინს ზოგეერთისთვის მეტათ ტყბილია სხვის ზირიდან გამონატყვი ლუგმა!... აი ამისთანა საქციელს ვუცხადებთ ზირს და სამართლებინო ბოძე ვაკრავთ მის თანავარსებლებსაც.

იმედია, პატრივტიული საზოგადოება უფრო მეტი ურადდებით მოაუხრობა ამ გარემოებას და თავის მძლავრი პროტესტით მიწასთან გასწორებს მოწინააღმდეგეთა ჯოუტ თავმოყვარეობას.

1. ე. ხუციშვილი, 2. პ. სიღამონიძე, 3. კ. შენგელია, 4. ვ. კიარისაშვილი, 5. ს. რაზმაძე, 6. რამაძე დავითი, 7. სარდიონ ფოფხაძე, 8. ნიკოლოზ ფოფხაძე, 9. სოლომონ ფოფხაძე, 10. ივლიანე იაშვილი, 11. ვენია იაშვილი, 12. ლალაქიონ იაშვილი, 13. კოტე ზურაბოვი, 14. რაჟდენ კილასონია, 15. ერასტი ტაროტაძე, 16. ვასილი ურუშაძე, 17. ზედგინიძისა მარიამი, 18. ვასილი ხუციშვილი, 19. ტიტოვი ტელიძე, 20. ნატალია ჩემია, 21. ელენა სვანიძე, 22. ი. ხოსროვეი, 23. ნ. ორახელაშვილი, 24. ივანე ბოლქვაძე, 25. პლატონ ხუციშვილი, 26. ყარამანი N. 27. გაბო ნემსაძე, 28. ედიშერაშვილი, 29. ვ. გვინტარაძე, 30. ბ. ზ—ძე, 31. მინა ბაკურაძე, 32. დ. წიგნაძე, 33. ვ. ბილანოვი, 34. ანდრო ტიბერაშვილი, 35. ლიუბა თათეიშვილი, 36. დ. ჯაში, 37. ილიკო დარჩია, 38. სიკო ედილაშვილი, 39. იუსტინე ვადაქორია, 40. ან. ქორიძე, 41. ფ. ელიოზიშვილი, 42. სერგო ჯობლაძე, 43. დიმ. ქელიძე, 44. ალ. შარაძე, 45. სოლომონ ვადაქორია 46. ნესტორ ცინცაძე, 47. დათიკო ბერიევი, 48. გიორგი ბეჟანიშვილი, 49. გიორგი ბახტაძე (სტ.), 50. ნიკო ქოზაშვილი, 51. კოლა მალანია, 52. ილიკო რუსიშვილი, 53. ვანო ევნატაშვილი, 54. ხარიტონ ლომთათიძე, 55. კოწია ქარტივაქე, 56. გიორგი ჯაბაღარი, 57. დავით ტელიძე, 58. ალექსანდრე მჭედლიშვილი, 59. ოგანეზოვი, 60. გ. მისურაძე, 61. Ерманьчукъ, 62. Дошоевъ, 63. М. Абрамовъ, 64. Саркисовъ, 65. Менжицкий, 66. Н. Книстовъ, 67. Б. Ахвердовъ, 68. Долго-невъ, 69. Киркашидзе, 70. Балланюкъ, 71. Козловъ, 72. Ш. Чолиханъ, 73. Мандрицкий, 74. Татиевъ, 75. Бобровъ, 76. Арведжаниянцъ, 77. А. Бондаренко, 78. ვ. ხეჩუაშვილი, 79. Де-менчукъ, 80. М. Груянский, 81. М. Андреевъ, 82. В. Таш-киანი, 83. А. Терновъ, 84. Казановъ, 85. И. Петровъ, 86. А. Порхоменко, 87. А. Смирновъ, 88. И. Крупниковъ, 89. С. Вишнаджаковъ, 90. А. Конатовъ, 91. Ан. Кириченко, 92. И. Ермаковъ, 93. ნოე ლევაჟა, 94. ივანე შუბაშვილი, 95. სოსიკო 96. არამ ტერ-პოგოსიანც, 97. პავლე მინდიაშვილი, 98. საყვარელიძე (ტიტიკო) დიმიტრი, 99. არჩილ მაჩაბელი, 100. ვიქტორ ნათიშვილი, 101. ტიგრან კახაროვი, 102. სანდრო ელბაქიძე, 103. Жирняковъ, 104. Тер-Теровъ Георгий, 105. Ивановъ Александръ, 106. Григорий Польшиковъ, 107. Иванъ Сидоренко, 108. Михаилъ Михайловъ, 109. გიორგი მამულაშვილი, 110. კოტე მამულაშვილი, 111. Георгий Яраловъ, 112. რაფიელ ჩხიკვიშვილი, 113. მიხეილ ქორიოაძე, 114. ნიკო ოქროპირიძე, 115. ვასო ქურდოვანიძე, 116. ავეტიკ დოვლათოვი, 117. ნ. ფურცელაძე, 118. ვანო ტერ-ავეტიშვილი, 119. ივანე ხახაშვილი, 120. Никита Федоренко, 121. ვანო ბერბერაშვილი, 122. სიმონა აჯიაშვილი, 123. ვიქტორ ნათიშვილი, 124. გალუსტოვი პავლე, 125. აიკ ბელოვი, 126. იაგო ანდრიაოვი, 127. გრიზო ჯაფარიძე, 128. Ф. Шаль, 129. იაკოფ ჯაფარიძე, 130. ნიკოლოზ ოქროაშვილი, 131. პიმენ ვაჩეჩილაძე, 132. Θεოდორე Минѣевъ, 133. იოსებ ფურცელაძე, 134. ილია ლომიძე, 135. მიხეილ გოგლიძე, 136. პლატონ გარსევანოვი, 137. სიმონ წერეთელი, 138. ქრისტესია ოთარაშვილი, 139. ალექსი ტიგრძილაძე, 140. (ვერ გავარჩიეთ) 141. პავლე ხეთაგუროვი, 142. В. Бухнеръ, 143. რაჟდენ ბახტაძე 144. ე. ბახტაძე, 145. ნიკო ჯიღაური, 146. ნ. ქურდოვანიძე, 147. ი. ქურხეველი, 148. И. Соловьевъ, 149. ბ. ლალაქიშვილი (სტ.), 150. Н. Ивановъ (студ.), 151. სტ. ხოხანიშვილი, 152. ა. ბარამიძე, 153. ა. თავდიშვილი, 154. ვ. ბებრიშვილი 155. ნ. ჯამუხაძე, 156. ნ. ჯაფარიძე, 157. ათ. მეფთარიანი 157. გ. დალაქიშვილი, 159. ი. დუჩიძე, 166. პ. სამსონია, 161. Г. Варгановъ, 162. დათიკო ფერაძე, 263. ალექსანდრე მუმლაძე.

რედ-კამომე. ი. პ. როსტომიშვილი.